

בנק ישראל
מחלקת המטבע

סקירה שנתית 2009

ירושלים, אלול התש"ע - אוגוסט 2010

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרוצה לצטט רשאי לעשות כן, בתנאי שיציין את המקור.

סדר ועיצוב: יחידת ההוצאה לאור, בנק ישראל
נדפס בישראל
בדפוס פרינטיב בע"מ, ירושלים

מס' קטלוגי 3030110011/8
www.bankisrael.gov.il

התוכן

5.....	דברי הממונה על מחלקת המטבע
7.....	א. הגדרות
7.....	ב. תפקידי מחלקת המטבע
8.....	תיבה 1: מדיניות חדשה לתפעול המזומנים במשק
11.....	ג. מחזור המטבע
11.....	1. המחזור
15.....	תיבה 2: המכשירים האוטומטיים להפקדה ומשיכה של מזומנים - מגמות בישראל
16.....	תיבה 3: השימוש במזומן ובאמצעי התשלום החלופיים
18.....	2. מחזור השטרות
23.....	3. מחזור המעות
26.....	ד. השינויים בשטרות ובמעות שבמחזור
26.....	1. שטרות למחזור
26.....	2. מעות למחזור
26.....	ה. זיוף שטרות ומעות
26.....	1. פעולות למניעת זיופים ואיתור כסף מזויף
27.....	תיבה 4: הנחיות מחלקת המטבע בדבר שימוש בתצלומי שטרות ובתואמי שטרות
28.....	2. סימנים לזיהוי שטר מזויף
29.....	תיבה 5: כללי בנק ישראל לגבי מטבע פגום
32.....	תיבה 6: השחתת שטר או מטבע
32.....	ו. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים
32.....	1. מטבעות זיכרון
37.....	2. מטבעות מיוחדים
38.....	ז. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון
38.....	1. הרכב הוועדה
39.....	2. פעילות הוועדה בשנת 2009
40.....	ח. לוחות סטטיסטיים

דברי הממונה על מחלקת המטבע

ערכו של מחזור המטבע הגיע בסוף שנת 2009 לכ-41.5 מיליארדי ש"ח, לעומת כ-34.4 מיליארדים בסוף 2008 - גידול של כ-21%.

גידול היקף המזומן שבמחזור נמשך ביתר שאת בתקופת המשבר, שהחל בשלהי 2008 - מגמה שנצפתה במדינות רבות. בתקופה זו העדיף הציבור להחזיק בידיו, ולא בפיקדונות נושאי ריבית, יתרות מזומן גדולות יותר מאשר בזמנים כתיקונם, וזאת בעיקר מפני הריבית הנמוכה-במיוחד. סיבות נוספות לגידול היו גידול האוכלוסייה והתרחבות השימוש בעסקות מזומן.

משקל השטר של 200 ש"ח במחזור הוסיף וגדל השנה משמעותית (ב-33%), עקב הגברת הפצתו במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים. גידול זה מסביר 57% מסך גידולו של מחזור השטרות בשנת 2009.

חלקו של מחזור השטרות עמד בשנה הנסקרת על 97% מסך ערך המחזור כולו, וחלקו של מחזור המעות - על 3%. יותר ממחצית (52%) ממספר המעות שבמחזור הן מעות של 10 אגורות, המשמשות בעיקר למתן עודף בתחבורה הציבורית העירונית. המעה של 1 ש"ח, שמרבים להשתמש בה במדחנים ובמכונות הממכר, היוותה ב-2009 21% מכלל מספר המעות שבמחזור. מספר המעות בערכים הגבוהים, 5 ש"ח ו-10 ש"ח, קטן יחסית, וכל אחד מהם מהווה רק 3% ממספר המעות שבמחזור. מספר המעות של 2 ש"ח, שהונפקו לראשונה בדצמבר 2007, גדל השנה ב-54%, והוא מהווה 2% ממספר המעות שבמחזור.

חלק לא מבוטל מן המעות שבמחזור הולך לאיבוד, ומכאן שהצריכה בפועל קטנה מזו הרשומה. האובדנים הם תופעה טבעית; הם נובעים משימוש שוטף במעות כאמצעי תשלום בעל ערך נמוך. שיעור האובדנים במחזור הוא ביחס הפוך לשווי המעה ולגודלה הפיזי, והוא נע בין 40% ל-70%.

בשנת 2009 נמשכה מגמת הגידול של מספר האמצעים למשיכת מזומנים: מספר מכשירי הבנק האוטומטיים גדל ב-2%, והתווספו חלופות אחרות למשיכת מזומנים באמצעות רשתות השיווק ותחנות הדלק; כמו כן פועלים המכשירים מהסוג cash dispenser - מכונות בבעלות חברות פרטיות, המתופעלות על ידי בתי העסק שבהם הן מוצבות.

באוקטובר 2009 נכנסה לתוקפה המדיניות החדשה של בנק ישראל בתפעול מערך המזומנים במשק. מטרתה של המדיניות החדשה הן שמירה על איכות גבוהה של המזומנים שבמחזור, הקטנת העלויות של תפעול המזומנים, הן לבנק ישראל והן לעוסקים במזומנים, והעלאת רמתו של השירות לציבור. במסגרת זו:

- רוב פעילות הטיפול במזומנים הועברה מבנק ישראל ל"מרכזי מזומנים", שהוקמו על ידי הבנקים המסחריים הגדולים.
- לשם שיפור איכות השטרות במחזור הוחל תקן איכות כמותי. התקן קובע מבחן ברור המגדיר את ההבדל בין שטרות "ראויים", המיועדים לשימוש חוזר במחזור, ובין שטרות "לא-ראויים", המיועדים לגריסה על ידי בנק ישראל. התקן, שנקבע על פי תקנים המקובלים בעולם, מבוסס הן על הגדרות כלליות, ליישום ובקרה באמצעות הפקידים המקבלים קהל בבנקים, והן על הגדרות ספציפיות, הניתנות ליישום ובקרה באמצעות מכונות ספירה ומיון.
- בהתאם לעקרונות המדיניות החדשה הצטיידו הבנקים במכונות חדשות לספירה ומיון של שטרות, המאפשרות מדידה של איכות השטרות וכן זיהוי ראוי של השטרות המזויפים.

בשנת 2009 פעלה מחלקת המטבע לשדרוג המערכות וייעול תהליכי עבודתה:

- המחלקה שידרגה את מערכת הספירה והמיון לשטרות ולמעות - נרכשו והוכנסו לשימוש מכונות חדשות ומשוכללות. אלה יסייעו למחלקה לשפר את תהליכי עבודתה ולייעל את השירות שהיא מספקת ללקוחותיה.

- נרכש מערך לאריזת המעות המוחזרות לבנקים ולציבור בגלילים, במקום בשקיות ניילון, כפי שנעשה עד כה. הדבר יביא לאחידות באריזה, שכן המעות, לאחר הטבעתן, מגיעות מהמיטבעות ארוזות בגלילים. שינוי זה יביא גם לחיסכון בעלויות, בשטחי אחסון ובתשומות עבודה וליתר נוחות ובטיחות בשינוע.

בשנת 2009 המשיכה מחלקת המטבע בתכנון סדרה חדשה של המטבע הישראלי וקיבלה מספר החלטות בנושא. התכנון מקיף נושאים רבים - ביניהם עיצוב השטרות והמעות, החומר שהשטרות עשויים ממנו וסימני הביטחון. הסדרה החדשה מתוכננת להיכנס למחזור בתוך כשלוש שנים.

שיעור הזיופים של השטרות והמעות נשאר נמוך, יחסית לגוש האירו ולארצות הברית. מרבית הזיופים נתגלו בשטרות של 100 ש"ח ובמעות של 10 ש"ח. באחרונים עלו שיעורי הזיוף בשנה האחרונה.

במסגרת מאבקו של בנק ישראל בזיופי הכסף פעלה מחלקת המטבע באמצעות הפורום הייעודי, הכולל, נוסף על נציגי מחלקת המטבע בבנק ישראל, את נציגי משטרת ישראל, הבנקים ואיגוד הבנקים. בפורום נדונים ומגובשים האמצעים למניעת זיופים וליתור כסף מזויף ודרך הטיפול בו.

סקירה זו כוללת הסבר מפורט על סימני הביטחון בשטרות. (ראו עמ' 28).

לאחרונה רבו הניסיונות להשתמש בתצלומי שטרות ותואמי שטרות בפרסומות. אנו מבקשים להביא לידיעת הציבור ולתשומת לבם של הגופים המפרסמים והמפיצים: מוטלים סייגים ואיסורים על צילום שטרות ופרסום התצלומים ברבים, כדי להימנע מחשש לזיופים. (ראו עמ' 27).

מהפניות המגיעות למחלקת המטבע עולה שהציבור מעורב מאוד ומתעניין בתחום המזומנים. הדבר מתבטא בתגובות על הנפקת מטבעות ושטרות חדשים, בהצעות ופניות בעניין מטבע, שמספרן הולך וגדל, ובמודעות לפרטים בעיצוב השטרות והמעות.

מחלקת המטבע מספקת לציבור שירותי פריטה וצריפה של ערכי מזומנים שונים בקופת הסניף שבבנק ישראל בירושלים. הציבור יכול להחליף בקופת הסניף גם מטבע פגום, שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים, שהוצאה מהמחזור ב-1999, ומעות של 5 אגורות, שהוצאו מהמחזור ב-2008, בהילך חוקי שווה ערך, ללא עמלה. את אלה ניתן להחליף גם באמצעות משלוחם בדואר רשום וזיכוי חשבון הבנק של השולח בסכום המתאים.

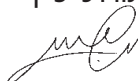
שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים ומעות של 5 אגורות אפשר להחליף רק עד סוף 2010, לאחר מכן לא ניתן יהיה לקבל כל תמורה בעבורם. את אלה ניתן להחליף גם בסניפי הבנקים.

השירות לקהל בסניף ירושלים ניתן בימים א'-ה' בשעות 08:00-13:00. טלפון: 02-6552846/7.

לפניות הציבור בנושא המטבע: pnioz_matbea@boi.gov.il

לאתר האינטרנט: <http://www.bankisrael.org.il>

מרדכי פיין

הממונה על מחלקת המטבע

א. הגדרות

מחזור המטבע: סך שווי השטרות והמעות שבידי הציבור ובקופות הבנקים בש"ח, במחירים שוטפים. המחזור הממוצע לנפש: היחס בין מחזור המטבע החודשי הממוצע לאוכלוסייה החודשית הממוצעת, בש"ח לנפש.

מחזור השטרות: סך שווי השטרות שבידי הציבור ובקופות הבנקים, בש"ח.

מחזור המעות: סך שווי המעות שבידי הציבור ובקופות הבנקים, בש"ח.

$M1$ = אמצעי התשלום במשק: סך המזומנים (השטרות והמעות) שבידי הציבור בתוספת חשבונות העו"ש בבנקים המסחריים.

הצריכה הפרטית: ההוצאה על מוצרים ושירותים שצורכים משקי הבית והמלכ"רים שאינם במימון הממשלה.

הביקוש: השינוי במספר השטרות והמעות שבמחזור, כתוצאה מההפרש בין המשיכות של השטרות והמעות מבנק ישראל לבין ההפקדות.

הבלאי: מספר השטרות הבלויים, אשר יוצאים מהמחזור בתהליך הספירה והמיון של השטרות המופקדים בבנק ישראל. (במעות כמעט אין בלאי).

צריכת השטרות או המעות: הביקוש בתוספת הבלאי. (במעות הצריכה שווה לביקוש).

העריך הממוצע במחזור השטרות: הממוצע המשוקלל של כל ערכי השטרות שבמחזור.

העריך הממוצע במחזור המעות: הממוצע המשוקלל של כל ערכי המעות שבמחזור.

פריט/צריפת מטבע: החלפת שטרות או מעות בשווי מסוים בשטרות או מעות בערכים נמוכים/גבוהים יותר המסתכמים באותו השווי.

ב. תפקידי מחלקת המטבע

לבנק ישראל נתונה, על פי החוק, הסמכות הבלעדית להנפיק מטבע בישראל (שטרי כסף, מעות, מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים).

מתפקידה של מחלקת המטבע בבנק ישראל להסדיר ולכוון את מערכת המטבע, ולהבטיח הספקה סדירה של מזומנים למשק בהתאם לעודפי הביקוש וההיצע. תפקיד זה מחייב פעולות במספר מישורים:

הספקת מזומנים למחזור - המזומנים מסופקים לציבור באמצעות הבנקים המסחריים ובנק הדואר; אלה מזמינים מבנק ישראל בכל יום את הכמויות על פי הביקוש, הנגזר מהמשיכות וההפקדות של הציבור בסניפיהם.

הנפקת מטבעות זיכרון - הבנק מנפיק מטבעות זיכרון בכל שנה ולרגל אירועים מיוחדים. המטבעות עשויים כסף ו/או זהב, ומשווקים לאספנים ולציבור באמצעות החברה הישראלית למדליות ולמטבעות בע"מ.

תכנון סולם העריכים - תכנון סולם עריכים מתאים של שטרות ומעות, שיאפשר מחד גיסא ביצוע עסקאות במזומן ביעילות, ומאידך יחסוך בהוצאות ההנפקה.

עיצוב השטרות והמעות - נגיד בנק ישראל קובע את צורתם של השטרות והמעות בהתייעצות עם המועצה המייעצת של בנק ישראל ובאישור שר האוצר. לשם כך הוא נעזר בוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון - ועדה ציבורית שבראשה עומד כיום שופט בית המשפט העליון בדימוס יעקב טירקל¹. הוועדה בוחרת מבין הצעות עיצוב המוגשות לה את זו שתובא לאישורו של הנגיד.

הזמנת השטרות והמעות - חיזוי כמות השטרות והמעות הדרושים למחזור, ביצוע מכרזים ותכנון מועדי האספקה המאפשרים חיסכון בהוצאות החזקת המלאי ובהוצאות הכרוכות בכל הזמנה.

אחסון - השטרות והמעות המגיעים מן הספקים מאוחסנים בכספות בנק ישראל בכפיפות לנהלים קפדניים של הובלה, שמירה ובקרה.

פיקוח על איכות הכסף במחזור - השטרות והמעות המופקדים על ידי הבנקים בבנק ישראל עוברים תהליך קפדני של ספירה ומיון, שבמהלכו נבחנו האותנטיות של הכסף ואיכותו באמצעות מכשור משוכלל. מטבע באיכות ירודה מושמד.

טיפול בזיוף כסף - המחלקה פועלת לגילוי ולמניעה של הפצת כסף מזויף. זאת באמצעות לימוד מאפייני הזיופים השונים הקיימים בשוק, שדרוג סימני הביטחון הקיימים על שטרות הכסף, הגברת מודעות הציבור לשימוש בסימני הביטחון באמצעות פרסומים והדרכות, וכן באמצעות שיתוף פעולה עם המשטרה, הבנקים וארגונים בין-לאומיים הלוחמים בזיוף כסף.

הפצת מידע לציבור - מתן מענה לפניות של הציבור הנוגעות לנושאי המטבע. כן מפצה המחלקה מידע על סימני הביטחון במטבע.

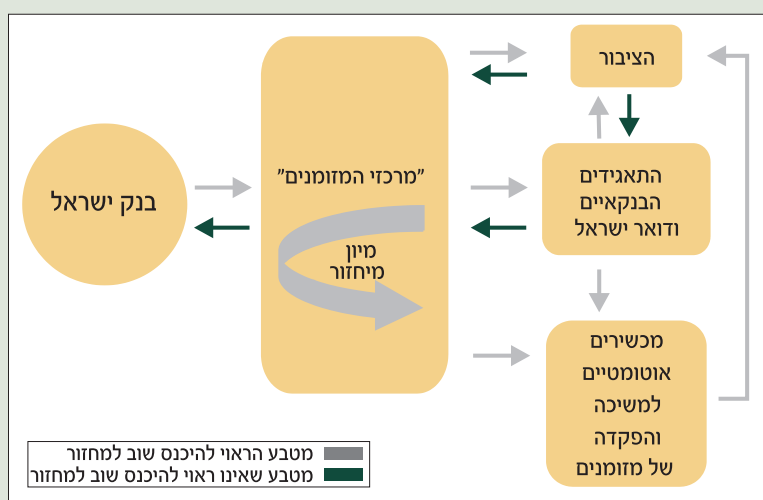
תיבה 1: מדיניות חדשה לתפעול המזומנים במשק

מחלקת המטבע גיבשה מדיניות חדשה לתפעול מערך המזומנים בישראל, על בסיס עקרונות שיושמו במדינות מתקדמות בעולם. מטרות המדיניות הן שמירה על איכות גבוהה של השטרות והמעות שבמחזור, הקטנת עלויות התפעול של המזומנים לבנק ישראל ולמשק והעלאת רמתו של השירות לציבור.

עקרונות המדיניות הוצגו בחזר מחלקת המטבע "תפעול מזומנים בתאגידים בנקאיים", ובו נקבעו שני שלבי פעולה: בשלב א', החל מ-1.10.2009, חויבו התאגידים הבנקאיים ודואר ישראל לספור ולמייין שטרות לפני הפצתם לציבור באמצעות מכונות ספירה שאושרו על ידי בנק ישראל. בנק ישראל קבע תקן איכות לשטרות, המגדיר שטר באיכות ראויה למחזור ושטר באיכות שאינה ראויה למחזור. בשלב ב', החל מ-1.05.2011, יחויבו הבנקים בפעילות דומה גם לגבי מעות.

¹ שהחליף את שופט בית המשפט העליון בדימוס גבריאל בן ב-1.1.2009.

במסגרת המדיניות הקימו התאגידים הבנקאיים ודואר ישראל "מרכזי מזומנים", אשר אושרו ומפוקחים על ידי בנק ישראל, והם הגופים היחידים שרשאים למשוך מזומנים מבנק ישראל או להפקיד בו מזומנים¹. לפי מדיניות זו מרכזי המזומנים, שהצטיידו במכונות ספירה משוכללות, מווסתים את עודפי ההיצע והביקוש של השטרות והמעות ביניהם ועם לקוחותיהם, מושכים מבנק ישראל רק את עודפי הביקוש שנותר ומפקידים בבנק ישראל את המזומנים שאיכותם ירודה.

תקן איכות לשטרות

מטרת התקן

במסגרת השינוי במדיניות תפעול המזומנים בישראל קבעה מחלקת המטבע של בנק ישראל כמטרה לשפר את איכות השטרות במחזור ולהבטיח שלא יימצאו בו שטרות מזויפים.

תקן האיכות לשטרות מגדיר את ההבדל בין שטרות "ראויים", המיועדים לשימוש במחזור, לשטרות "לא-ראויים", המיועדים לגריסה על ידי בנק ישראל. התקן, שנקבע על פי תקנים בין-לאומיים, מתבסס גם על הגדרות כלליות, הניתנות ליישום ובקרה על ידי כספר (teller) וגם על הגדרות ספציפיות, הניתנות ליישום ובקרה באמצעות מכונות ייעודיות.

תקן האיכות לשטרות מיועד לאפשר את מיון השטרות על בסיס קבוע, באיכות אחידה.

מבנה התקן

איכות השטר נקבעת בשתי רמות:

(1) על פי השינויים שחלים בגוון של פני השטר כתוצאה מלכלוך, כתמים, דהייה, שחיקה וכדומה.

¹ שירותי הפריטה והצריפה יינתנו לציבור גם בעתיד, על פי חוק בנק ישראל.

(2) על פי פגמים מכניים בשלמותו הפיזית - קרעים, חורים, חלקים חסרים וכדומה.

תקן האיכות לשטרות נחלק לשניים:

התקן החזותי

התקן החזותי מיושם על ידי כספרים המבצעים תהליכי ספירה ומיון ידניים, ומבוסס על ראייה ומישוש.

התקן המיכוני

התקן המיכוני מיושם על ידי מכונות ספירה ומיון. בתקן זה מוגדרים רמות הבלאי והפגמים המכניים בשטרות על פי פרמטרים הניתנים למדידה מדויקת, שאינה תלויה בסוג המכונה הממינית. לשם מיון השטרות לפי התקן המיכוני מכיילים את המכונות בהתייחס לשתי הרמות האמורות:

(1) לצורך מדידת שינויים בפני השטר המכונה מכוילת באמצעות "ספקטרו-פוטומטר" (מתוצרת חברת X-rite מדגם 939) - מכשיר המודד את בליעת האור באורכי גל שונים.

(2) לשם זיהוי הפגמים המכניים בשלמות הפיזית של השטר המכונה מכוילת בהתאם לספים מדויקים שהוגדרו.

דוגמאות למיון על פי התקן החזותי

שטרות ראויים

שטרות לא-ראויים

ג. מחזור המטבע

1. המחזור

מחזור המטבע הסתכם בסוף שנת 2009 ב-41.5 מיליארדי ש"ח, לעומת 34.4 מיליארדים בסוף שנת 2008 - גידול של 21%, השיעור הגבוה ביותר מתחילת שנות האלפיים. (שיעור הגידול הממוצע בשנים 2001 עד 2008 היה 11.3%).

בממוצע שנתי הסתכם מחזור המטבע ב-38.5 מיליארדי ש"ח, לעומת 31.4 מיליארדים אשתקד - גידול של 22.5%, ובמונחים ריאליים 18.5%.

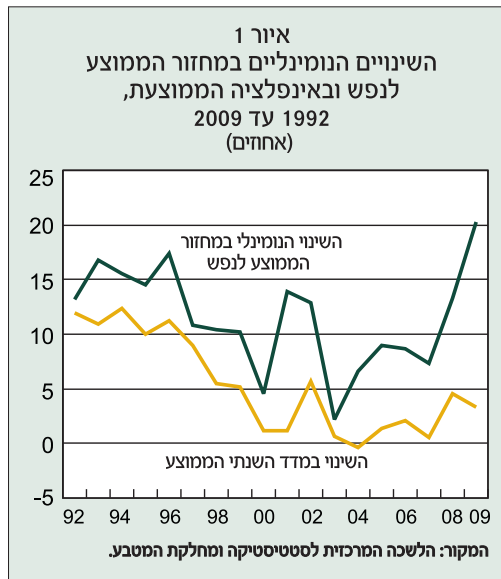
גידול היקף המזומן שבמחזור נמשך ביתר שאת בתקופת המשבר, שהחל בשלהי 2008 - מגמה שנצפתה במדינות רבות. בתקופה זו העדיף הציבור להחזיק בידיו, ולא בפיקדונות נושאי ריבית, יתרות מזומן גדולות יותר מאשר בזמנים כתיקונם, זאת בעיקר מפני הריבית הנמוכה-במיוחד. סיבות נוספות לגידול היו גידול האוכלוסייה והתרחבות השימוש בעסקות מזומן.

(א) המחזור הממוצע לנפש והאינפלציה

המחזור הממוצע לנפש, המוגדר כיחס בין מחזור המטבע הממוצע לבין האוכלוסייה הממוצעת, עולה משנה לשנה במונחים שוטפים וריאליים - בין היתר, עקב רמות אינפלציה נמוכות בשנים האחרונות. המשמעות היא שערך המחזור הממוצע לנפש וכוח הקנייה הממוצע של המזומן שבידי הפרט גדלו עם השנים. המחזור הממוצע לנפש בשנת 2009 עמד על כ-5,208 ש"ח.

(ב) הרכב המחזור

חלקו של מחזור השטרות גדל בנקודת אחוז אחת בשנת 2009 והגיע בסופה לכ-97% מסך ערך המחזור כולו, ומחזור המעות - לכ-3%.

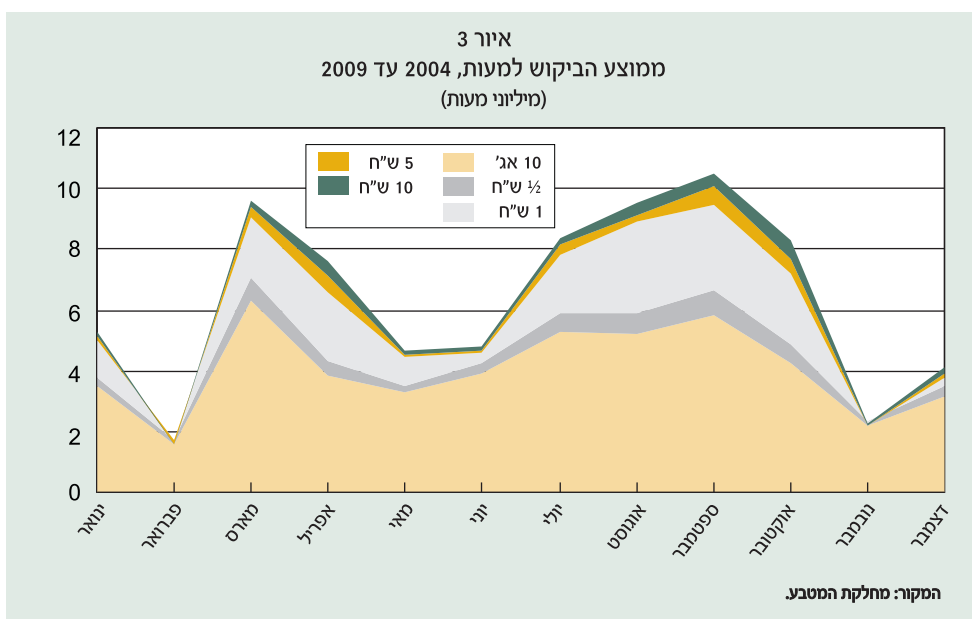
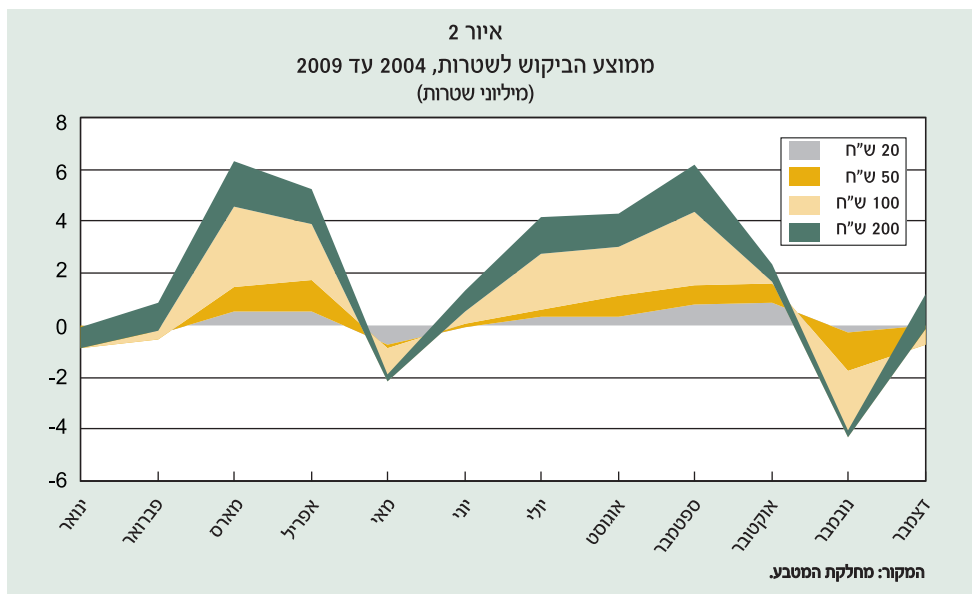
לוח 1: מחזור המטבע והתפלגותו למחזורי השטרות והמעות (סופי שנים, מיליארדי ש"ח)

השנה	מחזור השטרות	מחזור המעות	סך מחזור המטבע
2004	19.8	1	20.8
2005	23.4	1.1	24.5
2006	24.4	1.1	25.5
2007	27.7	1.2	28.9
2008	33.1	1.3	34.4
2009	40.1	1.4	41.5

(ג) עונתיות במחזור המטבע

הביקוש למזומן מאופיין בתנודתיות על פני חודשים ושנים.

דפוסי העונתיות על פני השנים בביקוש לכל אחד מערכי השטרות זהים זה לזה, וכן גם בביקוש למעות. העונתיות על פני חודשי השנה מאופיינת בביקוש גבוה בחג הפסח, בחודשי הקיץ (יולי ואוגוסט, חודשי החופשות) ובתקופות חגי תשרי וחנוכה.

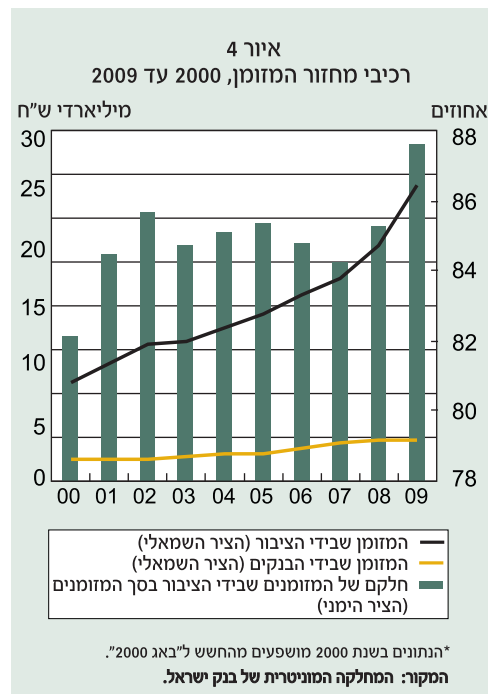
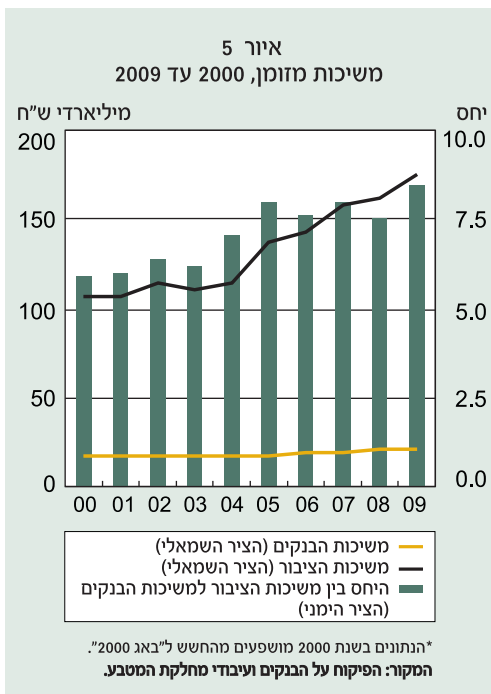
(ד) אמצעי התשלום במשק - M1

סך אמצעי התשלום (M1) גדל עם השנים, ובשנת 2009 הסתכם שיעור הגידול ב-52%. 16% משיעור זה הם גידול במזומן שבידי הציבור, שחלקו בסך אמצעי התשלום הצטמצם השנה משמעותית, והגיע ל-32.8%, לעומת 41.7% בשנת 2008 (וממוצע של 45% בשנים 1990-2008).

(ה) הקשר בין המזומנים שבידי הבנקים לבין המזומנים שבידי הציבור

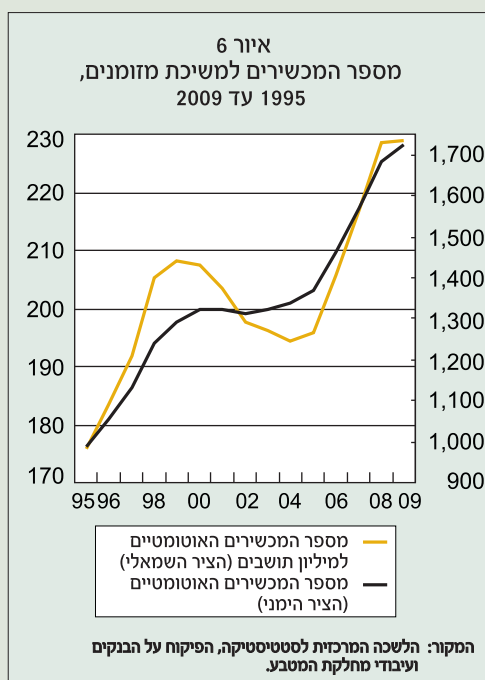
יש קשר מובהק בין שני רכיביו של המחזור - המזומנים שבידי הציבור והמזומנים שבבנקים: ביקושי הבנקים למזומנים לאורך השנים מתואמים עם ביקושי המזומנים של הציבור. חלקם של המזומנים שבידי הציבור בסך המזומנים היה בשנת 2009 88%, וחלקם של המזומנים שבידי הבנקים היה 12%.

סך משיכות המזומנים על ידי הציבור (מהבנקים ומהמכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים) היה בשנת 2009 גדול פי שמונה מסך משיכות הבנקים מבנק ישראל; פירושו של דבר שמזומן מבנק ישראל ממוחזר במהלך השנה על ידי הציבור, באמצעות הבנקים, שמונה פעמים בממוצע עד לחזרתו לבנק ישראל. נתון זה של שנת 2009 גדול ב-43% מאשר בשנת 2000, אז הוא עמד על שש פעמים בממוצע. אחד ההסברים לגידול נעוץ בייעול שיטת העבודה של הבנקים בשנים האחרונות: במטרה להקטין את העלויות של שינוע המזומנים לבנק ישראל רכשו חלק מהבנקים מכונות לספירה ומיון, וכך הגדילו את מיחזור השטרות. מגמה זו נמשכת עם יישומה של המדיניות החדשה לתפעול מזומנים, שלפיה מרכזי המזומנים מווסתים את עודפי ההיצע והביקוש של השטרות והמעות ביניהם ועם לקוחותיהם, מושכים מבנק ישראל רק את עודפי הביקוש שנותר, ומפקידים בבנק ישראל את כל המזומנים שאיכותם ירודה.

תיבה 2: המכשירים האוטומטיים להפקדה ומשיכה של מזומנים - מגמות בישראל

בשנת 2009 נמשך הגידול של מספר מכשירי הבנק האוטומטיים למשיכת מזומנים - גידול של 2% לעומת 2008 - ומספרם הגיע לשיא של 1,723¹. הגידול המתמשך נובע בין היתר משינוי בפיקוח על עמלת המשיכה: עד דצמבר 2005 לא נגבתה עמלה על משיכת מזומן ממכשיר בנק אוטומטי, A.T.M. (למעט עמלת רישום שורה בחשבון בגין המשיכה), ולפיכך לבנקים לא היה תמריץ להציב מכשירים נוספים מחוץ לסניפים. בדצמבר 2005 בוטל הפיקוח על עמלת המשיכה ממכשירים הממוקמים מעל חצי ק"מ מסניף בנק שבו חובה להציב מכשיר, ושינוי זה הניע את הבנקים להגדיל את מספר המכשירים של הבנקים. כן תרמה לגידול מספר המכשירים הטלת חובה על הבנקים להציב מכשיר בסניפים, ללא חיוב בעמלת משיכה. הצורך באמצעים נוספים למשיכת מזומנים הביא גם לכניסתן-לשוק של מכונות מסוג cash dispenser, שבבעלות חברה פרטית ("כספונט"), המתופעלות על ידי בתי העסק שבהם הן מוצבות, כנהוג בחו"ל - מכשירים שעלות רכישתם ותפעולם נמוכה מזו של מכשירי A.T.M. עמלת המשיכה הנגבית ממכונות אלו אינה בפיקוח. התווספו גם חלופות נוספות למשיכת מזומנים - באמצעות רשתות השיווק ותחנות הדלק.

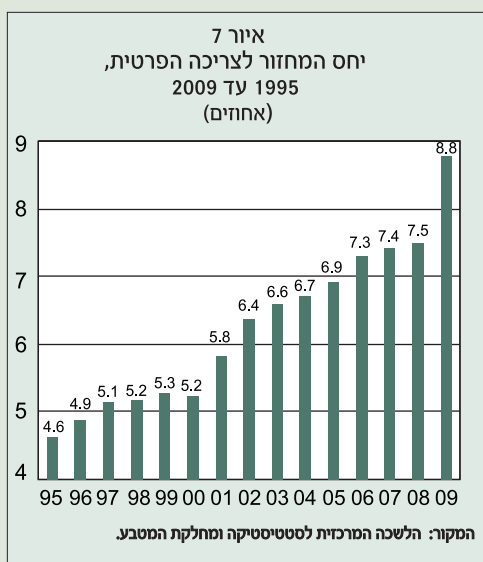
בשנת 2009 המשיכו הבנקים להכניס גם מכשירים להפקדה של מעות ושטרות, במטרה לייעל את השירות ללקוח ולהחזיל לבנקים את עלויות הטיפול במזומנים בסניפים.

בשנת 2009 נמשכה מגמת הגידול של סכום המשיכה הממוצע מהמכשירים - גידול של 9%, ל-550 ש"ח. (הגידול השנתי הממוצע בעשור אחרון עמד על 8%). סיבה אפשרית לכך נעוצה ברפורמה בעמלות הבנקים, שנכנסה לתוקפה ביולי 2008, ובעקבותיה התגברה מודעות הציבור לעמלת המשיכה בגין פעולה ישירה, וייתכן שהיא מניעה את הצרכנים לחסוך במספר המשיכות; ואכן, שיעורי הגידול של מספר המשיכות קטנים מאלה של סך שוויין הכספי.

¹ כולל מכשירים בבעלות שב"א (שירותי בנק אוטומטיים).

תיבה 3: השימוש במזומן ובאמצעי התשלום החלופיים

1. מזומנים

על אף התעצמות השימוש במכשירים חדשים - במיוחד בכרטיסי אשראי חדשים ומגוונים - המזומנים ממשיכים להיות אמצעי תשלום מרכזי בצריכה הפרטית; על כך מעיד היחס בין המחזור לצריכה הפרטית, המאופיין בשנים האחרונות במגמת גידול מתונה. בשנת 2009 נרשם גידול משמעותי של יחס זה (17%), והוא עמד על 8.8%.

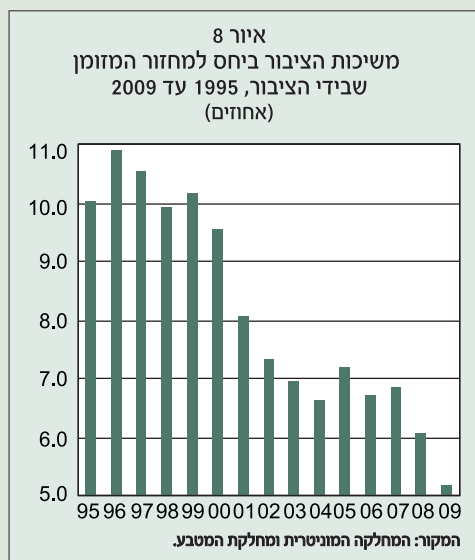
הצריכה הפרטית מורכבת מהעסקאות של הציבור בכל אמצעי התשלום - מזומן, כרטיסי אשראי, צ'קים והרשאות לחיוב החשבון.

חלקן של משיכות המזומן על ידי הציבור (מהבנקים ומהמכשירים האוטומטיים) בסך הצריכה הפרטית עמד בשנת 2009 על 40% והסתכם בכ-175 מיליארדי ש"ח; מתוכם 63 מיליארדים נמשכו באמצעות המכשירים האוטומטיים.

הירידה המתמשכת של יחס משיכות המזומן על ידי הציבור למחזור המזומן שבידי הציבור עשויה להעיד כי גידול המחזור מלווה דווקא בהקטנת היקף העסקאות במזומן.

2. כרטיסי אשראי

עד השנים האחרונות הכרטיס הנהוג בארץ היה רק הכרטיס מסוג deferred debit card, המשמש לביצוע עסקאות או משיכה של מזומנים עד תקרה שנקבעה. התשלומים לבתי העסק בגין עסקאות שבוצעו באמצעות כרטיס האשראי מסולקים באחת משתי דרכים אפשריות:

(1) במועדים קבועים (ללא ריבית בגין הזמן שחלף ממועד הרכישה עד למועד החיוב); (2) באמצעות ניכיון בגינם על ידי חברות ניכיון או החברות לכרטיסי אשראי, תמורת ריבית.

לאחרונה התווספו כרטיסי אשראי חוץ-בנקאיים מסוג revolving credit card - כרטיסי "אשראי מתגלגל". באלה הלקוח מחויב בסכום קבוע בכל חודש, והיתרה מועברת למועד החיוב הקרוב ונושאת ריבית.

בבתי העסק ניכרת מגמה של החדרת כרטיסי האשראי גם לשימוש בעסקאות קטנות (micropayment) - למשל במכונות למכר שתייה ובמכונות צילום.

היקף סך העסקאות המבוצעות באמצעות כרטיסי אשראי הולך ועולה. בשנת 2009 הוא קצב העלייה: היקף גדל ב-5% ביחס ל-2008 (פחות מהגידול השנתי הממוצע בשלוש השנים הקודמות - 11%), והן הסתכמו ב-160.5 מיליארדי ש"ח. היחס בין היקף העסקאות המבוצעות באמצעות כרטיסי אשראי לצריכה הפרטית עמד בשנת 2009 על 37%. השווי הממוצע של עסקה בכרטיס אשראי עמד השנה על 235 ש"ח, ומרבית העסקאות (71%) היו בסכומים נמוכים מ-200 ש"ח - ממצא שעשוי להעיד כי אמצעי תשלום זה משמש תחליף למזומן ברכישת מוצרים ושירותים במגזר הקמעוני.

לוח 2: השוואה בין המזומן להיקף העסקאות בכרטיסי אשראי, 2009

הסכום השנתי (לנפש ש"ח)	היחס לצריכה הפרטית (אחוזים)	גידול הסכום השנתי (אחוזים)	הסכום השנתי (מיליארדי ש"ח)	
8,373	14	6	63	משיכת מזומנים ממכשירים אוטומטיים
14,894	26	9	112	משיכת מזומנים מדלפקי קופות הבנקים
21,293	37	5	160	ביצוע עסקאות בכרטיסי אשראי

3. המחאות (צ'קים)²

השווי הממוצע של עסקה בהמחאה ירד מ-5,799 ש"ח בשנת 2008 ל-5,678 ש"ח השנה; זאת משום ששיעור הירידה בשווי של סך העסקאות היה גדול יותר משיעור הירידה במספרן.

השווי הגבוה של עסקה בהמחאה מעיד כי אמצעי תשלום זה מקובל במגזר העסקי הרבה יותר מאשר במגזר משקי הבית.

¹ מדובר רק בעסקאות של תושבי ישראל בישראל.

² כולל את כל תנועות הסליקה לחשבונות העו"ש של הציבור.

ירידת השימוש בהמחאות השנה והירידה של יחס ההוצאה בהמחאות להוצאה על צריכה פרטית³ בהשוואה לאשתקד, ובייחוד לתחילת העשור, עשויות להעיד על ירידת השימוש בהמחאות ברכישת מוצרים ושירותים. (עם זאת ההמחאות הן עדיין אמצעי התשלום העיקרי.)

את הפחתת השימוש בהמחאות ניתן לייחס לשתי מגמות מקבילות: ראשית, זמינותן של עמדות החיוב לביצוע עסקאות בכרטיסי אשראי (points of sale) גדלה עם השנים, וב-2009 הגיע מספרן ל-105,112, גידול של 6% בממוצע לשנה בחמש השנים האחרונות; שנית, הסיכון של התשלום בהמחאה גבוה מסיכון התשלום בכרטיס אשראי, שבו נושאות בעיקר החברות לכרטיסי אשראי ולא בתי העסק.

4. חיובים על פי הרשאה

התשלום באמצעות חיובים על פי הרשאה המשיך לגדול גם בשנת 2009: גדלו הן מספר החיובים והן סכומם. השווי הגבוה של ממוצע החיוב על פי הרשאה (כ-3,332 ש"ח בשנת 2009) וכן גידולו של ממוצע החיוב עשויים להעיד על מעבר משימוש בהמחאות לשימוש בחיובים על פי הרשאה.

³ מחושב לפי נתוני ההוצאה באמצעי התשלום החלופיים, המבטאים לא רק צריכה פרטית אלא גם הוצאה של עסקים.

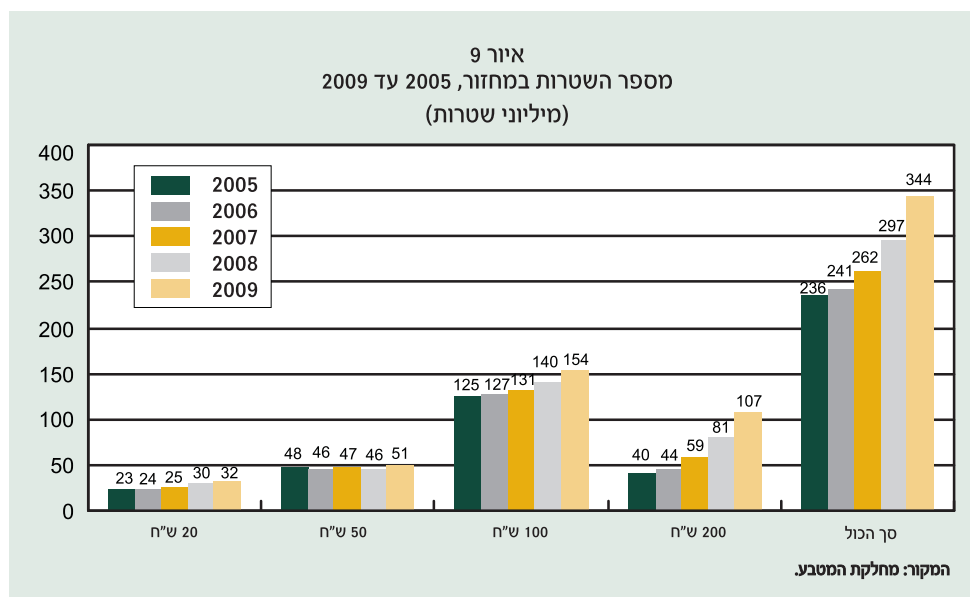
2. מחזור השטרות

(א) ערך השטרות במחזור ומספרם

ערך מחזור השטרות הסתכם השנה ב-40 מיליארדי ש"ח, לעומת 33 מיליארדים בשנה הקודמת, גידול של כ-21%. מספר השטרות במחזור עלה מ-297 מיליוני שטרות בשנה הקודמת ל-344 מיליונים השנה, גידול של 16%. הפער בשיעור הגידול בין ערך מחזור השטרות למספר השטרות במחזור מוסבר בעיקרו בגידול משמעותי (כ-33%) של מספר השטרות בני 200 ש"ח במחזור.

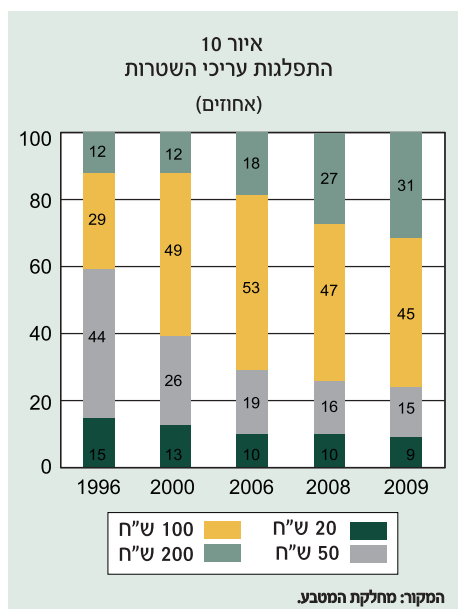
לוח 3: ערך מחזור השטרות לפי ערכים, 2005 עד 2009 (סופי שנים, מיליוני ש"ח)

	2009	2008	2007	2006	2005
20 ש"ח	637	612	505	471	457
50 ש"ח	2,535	2,298	2,370	2,320	2,389
100 ש"ח	15,425	13,998	13,098	12,704	12,460
200 ש"ח	21,485	16,132	11,748	8,833	8,033
סך הכול	40,082	33,040	27,721	24,328	23,339

(ב) הרכב מחזור השטרות לפי ערכים

הרכב מחזור השטרות מושפע בעיקר מתמהיל השטרות המוצע לציבור במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים, תמהיל שנקבע על ידי הבנקים. בשנת 2009 עמד שווי סך המשיכות מהמכשירים על 36% מסך שווי המשיכות של הציבור מהבנקים. (היתר נמשכו באמצעות הדלפקים בסניפים).

במחצית השנייה של שנת 2006 הוכנס העריך 200 ש"ח, לראשונה, לחלק מהמכשירים האוטומטיים של הבנקים. המשמעות של הכנסת ערכי שטרות גבוהים מבחינת מפעילי המכונות היא הקטנת עלויות השינוע והטיפול, ולכך הייתה השפעה מיידית על צריכת השטרות. חלק השטרות של 200 ש"ח במחזור גדל מתחילת שנת 2006 עד סוף שנת 2009 ב-14% והגיע ל-31%. חלק השטרות של 50 ש"ח ו-100 ש"ח במחזור פחת מתחילת שנת 2006 עד סוף שנת 2009 ב-5.6% וב-8.1%, בהתאמה.

חלק השטרות של 20 ש"ח במחזור הולך ויורד במתינות עם השנים, מגמה שהיא בעיקרה תוצאת היעדרו מהמכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים.

ניתן לראות שינוי מגמה בהרכב העריכים במחזור השטרות: משקליותיהם של השטרות 20, 50 ו-100 ש"ח הולכים ויורדים, ומשקל השטרות של 200 ש"ח, המוכנסים בקצב גובר למכשירים האוטומטיים, הולך ועולה.

(ג) צריכת השטרות

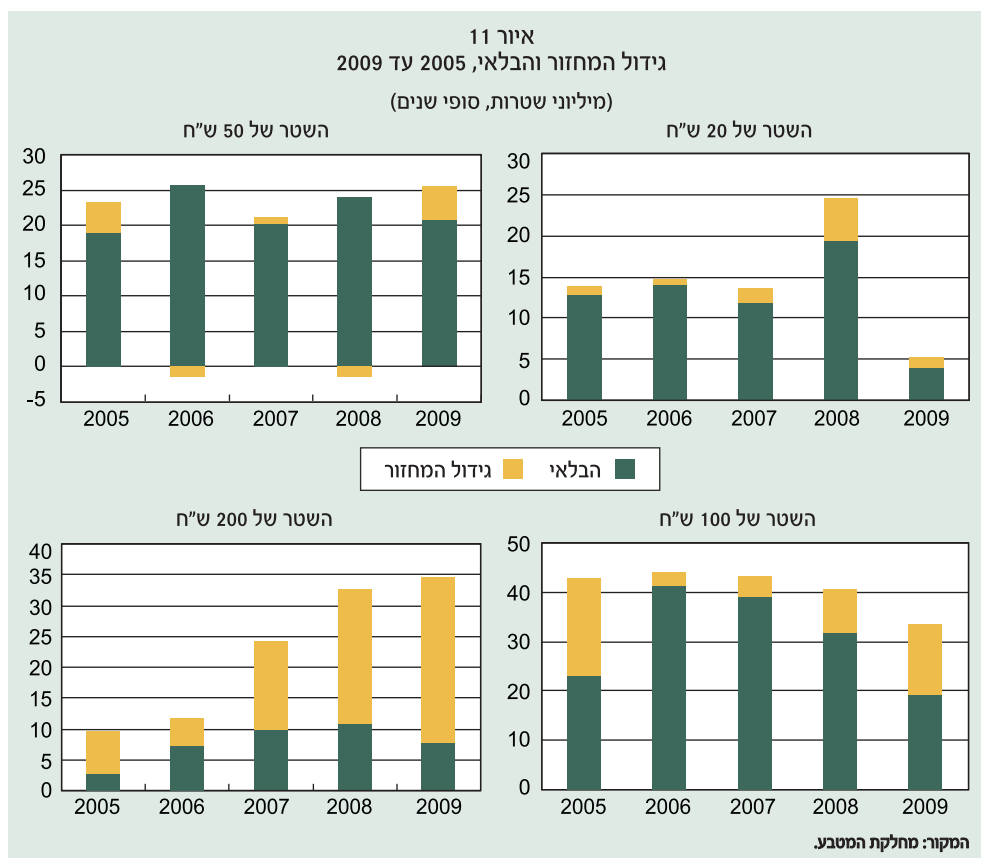
בצריכת השטרות שני רכיבים: גידול המחזור - ההפרש בין המשיכות להפקדות, שהוא הביקוש;

הבלאי - שטרות שאינם ראויים לשימוש חוזר ונגרסים בתהליך הספירה והמיון בבנק ישראל.

צריכת השטרות בשנת 2009 הסתכמה ב-98.8 מיליוני שטרות.

הביקוש: מחזור השטרות גדל בשנה הנסקרת ב-47 מיליוני שטרות, לעומת גידול של 34.9 בשנת 2008. עיקר הגידול של מספר השטרות במחזור היה גם השנה, כאמור, בערך 200 ש"ח (26.8 מיליוני שטרות).

הבלאי: הבלאי הוא הרכיב העיקרי בצריכת השטרות, והוא הסתכם בשנת 2009 ב-52% מהצריכה, נמוך מאשר בשנים קודמות. (אשתקד הוא עמד על 71%). זאת עקב הפוגה של חודשיים בתהליך הספירה בבנק ישראל במהלך הטמעתו של מערך חדש לספירה ומיון.

לוח 4: צריכת השטרות, הבלאי וגידול המחזור, 2004 עד 2009 (מיליוני שטרות)

הערך	2004	2005	2006	2007	2008	2009
20 ש"ח	הבלאי	13.3	12.8	14.0	11.9	19.4
	גידול המחזור	1.6	1.1	0.7	1.8	5.3
	סך כל הצריכה	14.9	13.9	14.7	13.7	24.7
50 ש"ח	הבלאי	22.5	19	25.6	20.2	24.0
	גידול המחזור	0.8	4.2	-1.4	1.0	-1.4
	סך כל הצריכה	23.3	23.2	24.2	21.2	22.6
100 ש"ח	הבלאי	24.6	23	41.5	39.1	31.6
	גידול המחזור	8.6	19.9	2.5	4.0	9.0
	סך כל הצריכה	33.2	42.9	44.0	43.1	40.6
200 ש"ח	הבלאי	2.2	2.8	7.4	9.9	10.8
	גידול המחזור	3.3	6.8	4.3	14.3	21.9
	סך כל הצריכה	5.5	9.6	11.7	24.2	32.7
סה"כ	הבלאי	62.6	57.6	88.5	81.1	85.7
	גידול המחזור	14.3	32.0	6.1	21.1	34.9
	סך כל הצריכה	76.9	89.6	94.6	102.2	120.6

(ד) ההפקדות והמשיכות של שטרות מבנק ישראל

הפקדות השטרות בבנק ישראל הסתכמו בשנת 2009 ב-134 מיליוני שטרות, לעומת משיכותיהם בסך 181 מיליונים. גם היקף ההפקדות וגם היקף המשיכות קטנו השנה משמעותית, והיקפיהן היו הנמוכים ביותר בעשור האחרון. ניתן להסביר זאת במדיניות החדשה לתפעול המזומנים, המביאה להקטנת היקף הטיפול במזומנים בבנק ישראל. גדלו השנה רק המשיכות של השטרות מהערך 200 ש"ח - גידול שניתן לייחס להכנסת שטר זה למכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים ולגידול שווי המשיכה הממוצעת הן מדלפקי קופות הבנקים והן מהמכשירים האוטומטיים.

תוצאה של הירידה בהיקף ההפקדות מחד גיסא וגידול המחזור מאידך היא התארכות שהותם של השטרות במחזור. מגמת התארכות השהות של השטרות במחזור החלה עוד בשנת 2005: בעקבות

לוח 5: ההפקדות והמשיכות של השטרות בבנק ישראל לפי ערכים, 2005 עד 2009 (מיליוני שטרות)

	המשיכות						ההפקדות					
	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2009	2008	2007	2006	2005	2004
20 ש"ח	13	28	18	19	20	20	12	22	16	17	19	19
50 ש"ח	42	46	45	52	53	59	37	48	44	110	49	58
100 ש"ח	72	87	92	112	100	93	58	78	89	53	80	84
200 ש"ח	54	49	38	21	19	17	27	27	23	18	12	14
סך הכול	181	210	193	204	192	189	134	175	172	198	160	175

העתקת משכנו של סניף מחלקת המטבע מתל אביב לירושלים הוחל בייעול שיטת העבודה של הבנקים מול בנק ישראל, לרבות שדרוג המכונות, במטרה להקטין את העלויות של שינוע המזומנים לבנק ישראל. התארכות נוספת, משמעותית, של שהות השטרות, מכל העריכים, במחזור הייתה בשנת 2009, בזכות הפעלתה של המדיניות החדשה לתפעול המזומנים במשק.

משך השהות של השטרות מהעריך 20 ש"ח במחזור גדל משמעותית בשנת 2009 גם כתוצאה משיפור באיכותם, תוצאת החלפתם של שטרות הנייר בשטרות מפולימר בשנת 2008.

לוח 6: מספר הפעמים הממוצע בשנה ששטר חזר לבנק ישראל, 2005 עד 2009

השנה	20 ש"ח	50 ש"ח	100 ש"ח	200 ש"ח
2005	0.9	1.1	0.7	0.3
2006	0.9	1.2	0.9	0.4
2007	0.7	1.0	0.7	0.4
2008	0.8	1.0	0.6	0.4
2009	0.4	0.8	0.4	0.3

לוח 7: מספר החדשים ששטר שוהה במחזור טרם הפקדתו בבנק ישראל, 2005 עד 2009

השנה	20 ש"ח	50 ש"ח	100 ש"ח	200 ש"ח
2005	13.1	10.6	17.3	35.5
2006	13.7	10.4	14.0	29.2
2007	16.2	12.6	17.3	27.1
2008	14.4	12.1	20.6	31.0
2009	29.6	15.0	31.0	42.3

(ה) שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים (סדרה א')

מחזור השטרות מכיל גם שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים, שהילכו במחזור החל משנת 1985 והוחלפו במהלך שנת 1999. שטרות אלו כבר אינם הילך חוקי במחזור, אך עד סוף שנת 2010 ניתן להחליפם בבנק ישראל בשטרות מהסדרה הנוכחית.

סך השווי הכספי של שטרות מהסדרה הישנה הנמצאים עדיין בידי הציבור עמד בשנת 2009 על 216 מיליוני ש"ח (מתוכם 185 מיליונים בעריכים 20 ש"ח, 50 ש"ח, 100 ש"ח ו-200 ש"ח), ומשקלם בסך המחזור היה 0.54%.

לוח 8: מספר השטרות במחזור מהסדרה הישנה של השקלים החדשים, 2009 (מיליונים)

השנה	1 ש"ח	5 ש"ח	10 ש"ח	20 ש"ח	50 ש"ח	100 ש"ח	200 ש"ח
2009	1.7	1.1	2.3	1.8	1.3	0.5	0.2

בעידן של אינפלציה נמוכה כדאי לציבור לבדוק אם ברשותו שטרות כאלה, שכן לאחר שנת 2010 לא תתאפשר החלפתם, והם יאבדו את ערכם.

עד 31.12.2010 ניתן להחזיר לבנק ישראל שטרות מהסדרה הקודמת של השקלים החדשים, שהילכה במחזור בשנים 1985 עד 1999, ולקבל תמורתם שטרות מהסדרה החדשה. לא ניתן להחליף שטרות שהילכו במחזור לפני שנת 1985 (שקלים ולירות).

3. מחזור המעות

(א) ערך המעות שבמחזור ומספרן

ערך המעות שבמחזור הסתכם בשנה הנסקרת, כאמור, ב-3% מסך המחזור. בשנת 2009 נמשך הגידול המתון של מחזור המעות, שאפיין את העשור האחרון. שיעור הגידול של ערך מחזור המעות ב-2009 לעומת 2008 עמד על 6.9% בלבד, ושיעור הגידול של מספר המעות שבמחזור ב-2009 לעומת 2008 היה 4.1%. ערכו של מחזור המעות הסתכם בסוף השנה ב-1,375 מיליוני ש"ח, ומספר המעות במחזור היה 1,763 מיליונים.

יותר ממחצית (52%) ממספר המעות שבמחזור הן מעות של 10 אגורות. אלה משמשות בעיקר לתשלום בתחבורה הציבורית העירונית. העריך 1 ש"ח, שמרבים להשתמש בו במדחנים ובמוכנות הממכר, היווה ב-2009 21% מכלל מספר המעות שבמחזור - ירידה של 1%, שהיא תוצאת גידול חלקו של העריך 2 ש"ח, אשר הונפק לראשונה ב-09.12.2007, והיווה השנה 2% מכלל מספר המעות שבמחזור. ערכי המעות הגבוהים, 5 ש"ח ו-10 ש"ח, נמצאים פחות בשימוש, וחלקם במחזור קטן - כ-3% כל אחד.

הממוצע המשוקלל של שווי המעה במחזור הוא 0.78 ש"ח, וזאת מפני משקלו הרב של העריך 10 אג' במחזור. הממוצע המשוקלל גדל מעט בשנים האחרונות, בעקבות עלייה מסוימת בחלקם של ערכי המעות הגבוהים. (הממוצע המשוקלל בשנת 2002 היה 0.71 אגורה בלבד.)

לוח 9: ערך המעות שבמחזור לפי ערכים, 2004 עד 2009 (מיליוני ש"ח)

	2009	2008	2007	2006	2005	2004	
5 אג'	10	10	11	10	10	9	
10 אג'	92	88	82	78	72	68	
1/2 ש"ח	61	59	56	53	50	47	
1 ש"ח	376	369	368	344	318	295	
2 ש"ח	70	45	7	-	-	-	
5 ש"ח	280	265	258	245	225	212	
10 ש"ח	486	452	429	398	362	329	
סך הכול	1,375	1,287	1,212	1,128	1,038	960	

בסוף שנת 2009 נותרו במחזור 202 מיליוני מעות מהעריך 5 אגורות, עיקרן אובדנים. המעה של 5 אגורות בוטלה ביום 01.01.2008 על פי צו בנק ישראל (ביטול שטרי כסף ומעות), התשס"ח-2008. בצו נקבע כי הציבור יוכל להמיר את המעות עד 31.12.2010 ולקבל תמורתם מעות ושטרות בערכים גבוהים יותר.

לוח 10: מספר המעות שבמחזור לפי ערכים, 2004 עד 2009 (מיליוני מעות)

	2009	2008	2007	2006	2005	2004
5 אג'	202	206	216	209	199	190
10 אג'	923	880	821	775	724	677
1/2 ש"ח	121	117	112	107	100	94
1 ש"ח	376	369	368	344	318	295
2 ש"ח	35	23	4			
5 ש"ח	56	53	52	49	45	42
10 ש"ח	49	45	43	40	36	33
סך הכול	1,763	1,693	1,616	1,523	1,423	1,330

(ב) צריכת המעות

צריכת המעות הצטמצמה בשנת 2009 ב- 9.3%.

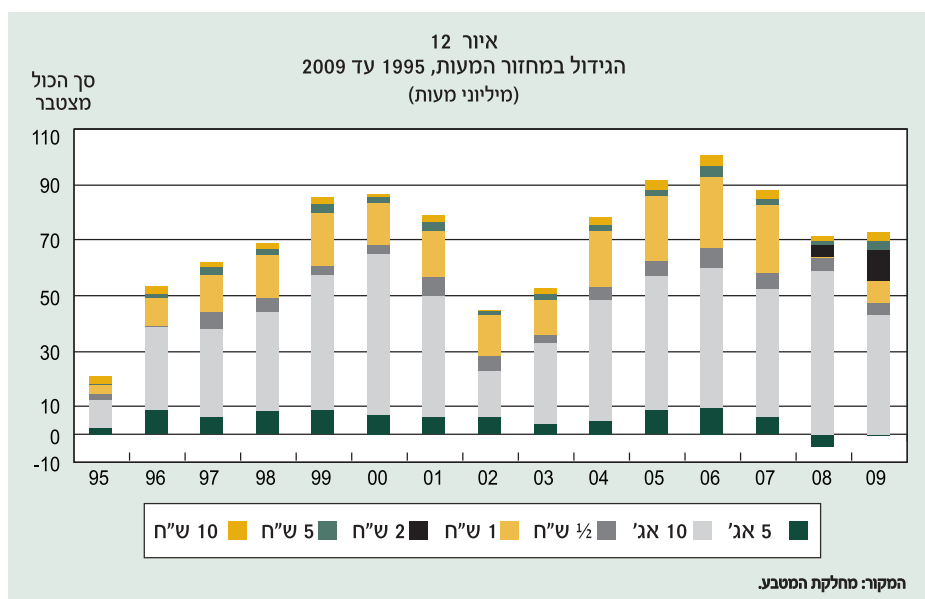
עיקר הירידה בצריכה מקורה בירידת הביקוש למעות של 10 אג', המוסברת בשינוי מחיר הנסיעה בתחבורה הציבורית: בעקבות שינוי התעריף בינואר 2009 פחת מספר המעות של 10 אג' הנדרש לביצוע עסקה יעילה במינימום מטבעות, וחלקה של מעה זו בסך צריכת המעות עמד השנה על 55%.

הצריכה של המעה מהעריך 2 ש"ח היוותה 16% מסך הצריכה של המעות בשנת 2009 - תוצאת פעילות החדרתה למחזור.

חלק לא מבוטל מצריכת המעות הוא מעות שהולכות לאיבוד, ומכאן שהצריכה בפועל קטנה מזו הרשומה. האובדנים הם תופעה טבעית הקיימת בכל המדינות; הם נובעים משימוש שוטף במעות כאמצעי תשלום בעל ערך נמוך, והיקפם עומד ביחס הפוך לשווי המעה.

לוח 11: הגידול במחזור, 2004 עד 2009 (מיליוני מעות)

	2009	2008	2007	2006	2005	2004
5 אג'	-3.7	-10.0	7.4	9.5	9.5	6.4
10 אג'	43.4	58.7	46.1	50.7	47.7	43.3
1/2 ש"ח	4.2	4.8	5.9	6.7	5.9	5.2
1 ש"ח	7.5	0.3	24.6	26.0	23.1	20.7
2 ש"ח	12.3	19.0	3.6	0.0	0.0	0.0
5 ש"ח	3.0	1.4	2.5	4.0	2.7	2.6
10 ש"ח	3.5	2.2	3.2	3.5	3.3	2.9
סך הכול	70.2	76.4	93.1	100.5	92.3	81.1

(ג) ההפקדות והמשיכות של מעות מבנק ישראל

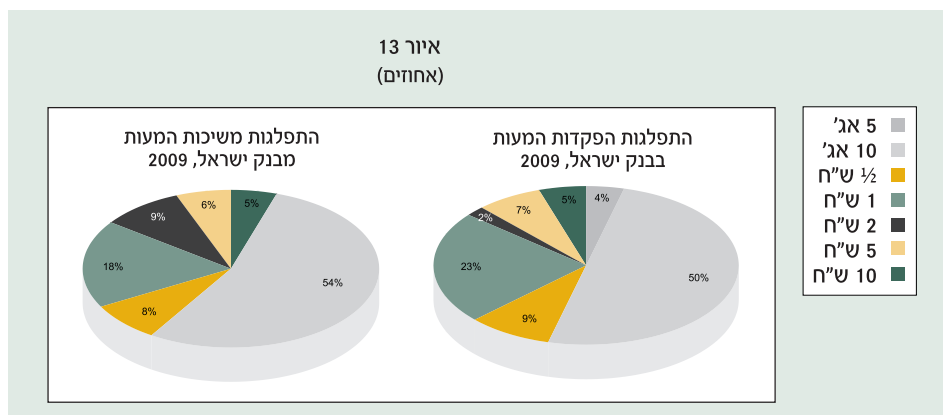
בשנת 2009 הופקדו בבנק ישראל 97 מיליוני מעות, ונמשכו ממנו 167 מיליונים. ההפרש בין המשיכות להפקדות הוא גידול המחזור. העריכים הדומיננטיים בהפקדות ובמשיכות הם 1 ש"ח ו-10 אג'.

62% מסך המעות שהופקדו מקורן בהפקדות הבנקים. היתר מקורו בהפקדות של אזרחים, בעיקר של גופים גדולים המבצעים פעולות צירוף מול בנק ישראל. רק 16% מסך המעות שנמשכו מקורן בפריטות של אזרחים.

הירידה בהיקף ההפקדות נבעה כולה מהירידה בהפקדות והמשיכות של הבנקים. (חלקן של הפקדות הבנקים ירד מ-69% בשנת 2008 ל-62% בשנת 2009). ייתכן שאף כי המדיניות החדשה לתפעול המזומנים טרם הוחלה על המעות, הבנקים כבר החלו בהכנות ובהתייעלות.

לוח 12: ההפקדות והמשיכות של מעות בבנק ישראל לפי עריכים, 2004 עד 2009 (מיליוני מעות)

המשיכות						ההפקדות						הערין
2009	2008	2007	2006	2005	2004	2009	2008	2007	2006	2005	2004	
0	0	13	14	13	11	4	10	5	5	4	4	5 אג'
92	108	97	101	93	91	48	50	51	50	46	47	10 אג'
13	13	16	16	16	15	9	9	10	9	10	10	חצי ש"ח
29	31	60	60	61	63	22	31	35	34	37	42	1 ש"ח
15	20	4	0	0	0	2	1	0	0	0	0	2 ש"ח
10	11	13	13	13	13	7	9	10	9	10	11	5 ש"ח
8	9	10	11	11	12	4	7	6	7	7	9	10 ש"ח
167	193	212	215	207	205	97	116	119	115	114	124	סך הכול

ד. השינויים בשטרות ובמעות שבמחזור

1. שטרות למחזור

בשנת 2009 לא חלו שינויים בערכים ובמאפיינים האחרים של השטרות.

2. מעות למחזור

בשנת 2009 לא חלו שינויים בערכים ובמאפיינים האחרים של המעות.

ה. זיוף שטרות ומעות

1. פעולות למניעת זיופים ואיתור כסף מזויף

בכלל מדינה, גם בישראל נעשים ניסיונות לזיוף מטבע.

שיעור השטרות המזויפים שנתגלו בבנקים המסחריים ובבנק ישראל נמוך יחסית. שיעורו מסך השטרות שבמחזור עמד בשנת 2009 על 0.002% - נמוך מאשר בגוש האירו (0.006%). שיעור הזיופים במעות עמד בשנת 2009 על 0.003% מסך המעות שבמחזור.

מרבית הזיופים בשנת 2009 נתגלו בשטרות של 100 ש"ח ו-200 ש"ח ובמעות של 5 ש"ח ו-10 ש"ח.

הזיופים מתגלים בבנק ישראל בתהליך הספירה והמיון של השטרות והמעות המופקדים בו על ידי הבנקים ועל ידי יחידים. גם הבנקים המסחריים מגלים שטרות מזויפים שהציבור מפקיד אצלם. כל כסף מזויף מועבר על פי חוק לטיפול של משטרת ישראל, שהיא המופקדת על המאבק בזיופנות.

עובד מדינה, עובד בנק ישראל או עובד בנק מסחרי המקבל שטר או מטבע שיש לו יסוד סביר להניח כי הוא מזויף חייב - על פי חוק העונשין, התשל"ז-1977 (פרק י"ב, סעיף 484) - למסור אותו מייד למשטרה לשם חקירה. (לכידת העבריינים המזייפים ומפיצים כסף מזויף היא מתפקידי המשטרה על פי חוק).

בנק ישראל תורם את חלקו למלחמה בזיופים בעיקר על ידי פעולות מנע שנועדו לצמצם את תופעת הזיופים:

- סימני ביטחון: מחלקת המטבע פועלת לשדרוגם של סימני הביטחון בשטרות. סימנים אלו נבחרים בהתחשב בכמה גורמים: רמת הקושי לזייף, נוחות הזיהוי על ידי הציבור הרחב, עלות ההנפקה, אורך חיי הסימן והשפעתו על אורך חיי השטר והיכולת של מנגנוני מכונות הממכר ופריטת השטרות לזהות את השטר ללא הפרעות.
- בשטרות משולבים סימני ביטחון משלושה סוגים: סימני ביטחון לציבור, סימני ביטחון לקופאים, הניתנים לזיהוי באמצעות מכשור מתאים, וסימני ביטחון למכונות המיון והספירה שבשימוש הבנקים ובנק ישראל.
- הגברת מודעות הציבור: המחלקה פועלת להגברת מודעות הציבור לזיופים כחלק מהמאבק בהם, שכן לציבור תפקיד חשוב במניעת הפצתו של הכסף המזויף.
- כדי להגביר את מודעות הציבור לקיומם של שטרות מזויפים ולמנוע את הפצתם, מפיץ בנק ישראל עלונים המתארים את הסימנים העיקריים שבאמצעותם ניתן לזהות שטר מזויף. ניתן לקבל עלונים אלו באמצעות פנייה למחלקת המטבע. מידע על סימני הביטחון מצוי גם באתר האינטרנט של בנק ישראל בכתובת www.bankisrael.org.il
- על הציבור להיות ער לתופעה, שכן שטר מזויף לא יוחלף, וההפסד - כולו של המחזיק בו. על כן הציבור נדרש לבדוק את השטרות והמעוותים המגיעים לידיהם על פי סימני הביטחון, ובמקרה של חשד לזיוף יש למסור את השטר לבנק ישראל לשם העברתו למשטרה.

תיבה 4: הנחיות מחלקת המטבע בדבר שימוש בתצלומי שטרות ובתואמי שטרות

1. הגדרות

- (א) הנחיות המפורטות להלן נועדו למנוע הטעיה של הציבור, לשמור על כבוד המטבע ולהגן על זכויות היוצרים של בנק ישראל.
- (ב) שטר, לעניין הנחיות אלה, משמעו שטר כסף שהיה או שהוא הילך חוקי בישראל.
- (ג) תצלום של שטר לעניין הנחיות אלה משמעו רפרודוקציה של שטר או חיקוי שלו בצילום, בהדפסה או בכל אמצעי אחר.
- (ד) תואם שטר כסף, לעניין הנחיות אלה, משמעו פריט הדומה לשטר כסף בעיצובו - למשל בהצגת דמות באופן דומה למקובל בשטר כסף או בציון "השווי הכספי" (לדוגמה: "10 שקלים חדשים").
- (ה) נוסף על האמור לעיל ולהלן, אין לעשות כל מעשה שעלול לגרום לביזוי שטר, על ידי שימוש בתצלום של השטר או בכל דרך אחרת.

2. הנחיות ואיסורים

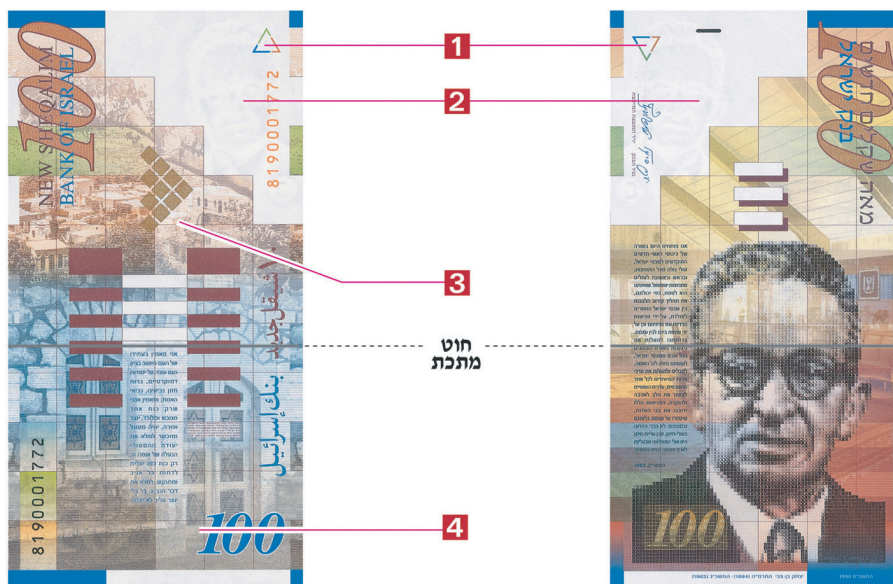
- (א) הפצת תצלום של שטר בתור קופון, תלוש הנחה וכיוצא באלה - אסורה.
- (ב) מותר להפיץ קופון, תלוש הנחה וכיוצא באלה שהוא תואם שטר כסף, בתנאי שמידות הקופון או התלוש (האורך והרוחב) גדולות או קטנות ממידות שטר כסף ב-30 אחוזים לפחות.

(ג) מותר להשתמש בתצלום של שטר כחלק מעיצוב או כחלק מפרסומת, ובלבד שמתקיימים כל התנאים הבאים:

- (1) המידות של תצלום השטר (האורך והרוחב) יהיו גדולות או קטנות ב-30 אחוזים לפחות ממידות שטר כסף אמיתי.
- (2) אין לצלם או להדפיס שטר בתצלום אחד דו-צדדי.
- (3) אין לשנות אלמנטים בעיצוב שטר, ואין להוסיף לצילום אלמנטים, למעט טקסט למטרות פרסומת, קריקטורה או כיו"ב.
- (4) תצלום של שטר יכול להיות בשחור-לבן או בצבעים, אולם בתצלום צבעוני על הצבעים להיות זהים לצבעי השטר המקורי.

(ד) מותר להציג תצלום של שטר בקטלוג, ספר, עבודת מחקר וכד', בתנאי שיצוין בהם כי זכויות היוצרים שמורות לבנק ישראל, ותוך קיום כל התנאים המפורטים בסעיף 2 (ג). (זאת בשינוי אחד - בסעיף ג' (3) יש להשמיט את הסייג "למעט טקסט למטרות פרסומת, קריקטורה או כיו"ב".

2. סימנים לזיהוי שטר מזויף

- 1 שני משולשים משני צידי השטר מתלכדים למגן זוד מדויק, בהצגת השטר מול האור. בשטר מזויף נראים אי דיוקים.**
- 2 דיוקן מדויק של הדמות משתקף ולידו עיגול זעיר והאות הראשונה של בעל הדיוקן. בשטר מזויף אין השתקפות, או שהיא משובשת.**
- 3 משולש המורכב מ-10 מרובעים המשנים את צבעם כשמנוענעים השטר. בשטר מזויף המרובעים אינם משנים צבע.**
- 4 בהצגת השטר בזוויות שונות מבחינים בספרות גדולות המציינות את ערך השטר בדיו שקוף, שמתגלה ונעלם חליפות. בשטר מזויף הספרות אינן נעלמות.**

סימנים לזיהוי שטר מזויף

תיבה 5: כללי בנק ישראל לגבי מטבע פגום

חוק בנק ישראל התש"ע-2010 הסמיך בסעיף 45(ו) את הנגיד לקבוע "הוראות בדבר הוצאתו מן המחזור של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד, ובדבר החלפתו של מטבע כאמור לפי תנאים שיקבע בכללים; כללים בעניין עמלה שיגבה הבנק בשל ההחלפה ייקבעו באישור ועדת הכספים של הכנסת".

ביולי 2010 נכנסו לתוקף הוראות חדשות - כללי בנק ישראל (הוצאה מן המחזור או החלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התש"ע - 2010; אלה החליפו את תקנות בנק ישראל (החלפת מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התשט"ו-1955 שנקבעו בהתאם לסעיף 34 לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954.

כללי בנק ישראל החדשים הותאמו לימים אלו. ניתנה אפשרות להמציא מטבע פגום ומטבע שנשמד באמצעות הדואר בסכום של עד 1,500 ש"ח ומתן זיכוי בגינו ישירות לחשבון הלקוח; וחידוד נושאים שונים בהם נתקל הבנק במשך השנים ואשר דרשו הסדרה בחקיקת המשנה למשל: הגדרת המונח "אגב שימוש", התאמת טופס הבקשה להחלפת מטבע והאפשרות להחליף מטבע שנשמד בתאונה גם על פי ראיות בלבד ולא רק על פי שרידי מטבע.

הכללים אינם קובעים עמלה בגין ההחלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד.

ניתן להחליף מטבע פגום, ללא עמלה, בקופות בנק ישראל בירושלים ברח' קפלן 2 בימים א'-ה' בשעות 08:30-13:30, או לשלוח אותו בדואר רשום לבנק ישראל, מחלקת המטבע, מדור הקופות, ת"ד 780, ירושלים 91007.

לבירורים בדבר החלפת מטבע פגום ניתן לפנות למדור הקופות במחלקת המטבע בטלפון

02-6552846/7.

כללי בנק ישראל (הוצאה מן המחזור או החלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התש"ע-2010

בתוקף סמכותי לפי סעיף 45(ו) לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010 (להלן - החוק), אני קובע כללים אלה:

1. בכללים אלה, "אגב שימוש" - שלא מפעולה מכוונת או מתוך רשלנות חמורה.
2. מטבע שנפגם אגב שימוש והוא שלם בגודלו - יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך.
3. מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק למעלה מחציו, בחתיכה אחת או במספר חתיכות, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך, ובלבד שהוכח להנחת דעתו של הבנק, שהחתיכות שהומצאו הן חלקים מאותו מטבע.
4. (א) מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק חציו, בחתיכה אחת או במספר חתיכות, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך, כתום שנה מיום שהומצא לו המטבע, ובלבד שהתקיימו שני אלה:

- (1) הוכח להנחת דעתו של הבנק שהחתיכות שהומצאו הן חלקים מאותו מטבע;
 (2) חציו השני של המטבע לא הומצא לבנק בתוך השנה האמורה.
- (ב) לא יחליף הבנק חצי מטבע שהומצא לו לאחר שהחליפו כאמור בסעיף קטן (א); הבנק רשאי לתפוס חצי מטבע כאמור ולהוציאו מן המחזור.
5. (א) מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק פחות מחציו, רשאי הבנק לתפוסו ולהוציאו מן המחזור.
- (ב) מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק חציו לפחות, והודיע הבנק למבקש כי לא יחליפו, רשאי הבנק לתפוסו ולהוציאו מן המחזור לאחר תשעים ימים ממועד ההודעה, זולת אם פנה המבקש בתקופה האמורה לבנק בכתב וביקש לקבל את המטבע בחזרה לחזקתו.
- (ג) התקבלה פנייה כאמור בסעיף קטן (ב), ישלח הבנק את המטבע בדואר רשום למענו של המבקש; אישור הדואר בדבר קבלת דבר דואר למשלוח בדואר רשום יהיה ראיה מכרעת למשלוח כאמור.
6. הבנק רשאי להחליף מטבע שנשמד בהילך חוקי שווה ערך, ובלבד שהוכח להנחת דעתו כי התקיימו שני אלה:
 (1) המטבע נשמד בתאונה;
 (2) הומצאו לבנק שרידי מטבע והבנק שוכנע שיתרת המטבע נשמדה כליל, או שהומצאו לבנק ראיות אחרות שלפיהן שוכנע כי המטבע נשמד כליל.
7. (א) המבקש להחליף מטבע פגום או מטבע שנשמד יפעל באחת משתי דרכים אלה:
 (1) יגיש בקופת הבנק בירושלים בקשה לפי הטופס שבתוספת, ויצרף לה את המטבע הפגום, או את שרידי המטבע שנשמד, או ראיות אחרות המעידות כי המטבע נשמד כליל;
 (2) ישלח בקשה לבנק לפי המען: בנק ישראל, קופת מחלקת המטבע, ת"ד 780 ירושלים 91007, בדואר רשום, ויצרף לה את הטופס האמור בפסקה (1), את המטבע הפגום או שרידי המטבע שנשמד או ראיות אחרות המעידות כי המטבע נשמד כליל, וכן יציין בה את מספר חשבון הבנק של המבקש בתאגיד בנקאי.
- (ב) בקשה שנשלחה לפי סעיף קטן (א)(2) תהיה בסכום מרבי של 1,500 שקלים חדשים, ועד לפתיחתה בידי הבנק ובירור תכולתה תהיה באחריותו של המבקש.
- (ג) הוגשה בקשה לפי סעיף קטן (א), והבנק נענה לה, יחליף הבנק את המטבע הפגום או את המטבע שנשמד בקופת הבנק, או יזכה את חשבון הבנק של המבקש בתאגיד הבנקאי לפי הפרטים שציין המבקש בבקשה, לפי שיקול דעתו.
8. תקנות בנק ישראל (החלפה או הוצאה מן המחזור של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התשט"ו-1955 - בטלות.

תוספת

(סעיף 7(א))

טופס בקשה להחלפת מטבע שנפגם או נשמד לפי כללי בנק ישראל

לכבוד

בנק ישראל, קופת מחלקת המטבע

ת"ד 780 ירושלים 91007

בדואר רשום / במסירה ביד

1. פרטי המבקש

המבקש (שם המשפחה והשם הפרטי) _____

תעודת זהות / מספר דרכון ושם המדינה מנפיקת הדרכון _____

מען המבקש (העיר, השכונה, הרחוב, מס' הבית, מיקוד) _____

טלפון בבית / טלפון נייד / דואר אלקטרוני _____

2. פירוט המטבע

מספר המטבעות והשטרות הפגומים	הערך הנקוב	המספר/ים הסידוריים*	הסכום בש"ח
	20 ש"ח		
	50 ש"ח		
	100 ש"ח		
	200 ש"ח		
	10 אגורות		
	1/2 ש"ח		
	1 ש"ח		
	2 ש"ח		
	5 ש"ח		
	10 ש"ח		
סך הכול			סך הכול

במקרה שמבוקשת החלפה של יותר משטר אחד באותו עריך יש לצרף רשימה של מספרי כל השטרות שמבוקשת החלפתם.

3. הנסיבות שבהן המטבע נפגם אגב שימוש או נשמד, ומה אירע לחלקי מטבע אחרים שלא הומצאו יחד עם הבקשה (נא לתת פרטים מלאים):

4. פרטי חשבון בנק

במשלוח באמצעות דואר רשום או לבקשת הבנק [?] במסירת המטבע בקופת הבנק, יש לציין גם את פרטי חשבון הבנק של מגיש הבקשה בתאגיד בנקאי:

שם הבנק _____ שם הסניף _____ מספר הסניף _____ מספר החשבון _____

5. הצהרה

אני מצהיר שכל הפרטים בבקשה זו הם נכונים, וכן מצהיר כי אני בעל החשבון שבו מבוקש הזיכוי. תאריך _____

חתימת המבקש

תיבה 6: השחתת שטר או מטבע

מי שבידועין מטשטש, קורע, חותך או מקלקל בדרך אחרת שטר או מטבע שהוא הילך חוקי בישראל, דינו מאסר שלושה חודשים (חוק העונשין התשל"ז-1977 פרק י"ב, סעיף 466). המטשטש צורת מטבע על ידי הטבעת שם או מילה, או מתוך מטבע במזיד, דינו מאסר שנה אחת (חוק העונשין התשל"ז-1977 פרק י"ב, סעיף 480).

1. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים

במהלך שנת 2009 הונפקו ארבעה מטבעות זיכרון וסט אחד של מטבעות מיוחדים.

1. מטבעות זיכרון

(א) מטבע יום העצמאות, התשס"ט 2009 - "ציפורי ישראל"

מטבע הזיכרון ליום העצמאות ה-61 של מדינת ישראל הונפק לכבוד ציפורי הארץ - הציפורים היציבות המקיימות את מחזור החיים שלהן באזורנו ומצויות בישראל כל השנה.

בצד הנושא של המטבע נראות הדוכיפת (שהוכתרה כציפור הלאומית של ישראל), הפשוש והחוחית, שנבחרו לייצג את ציפורי הארץ; כן מופיעים הכיתובים:

בעברית: ציפורי ישראל

באנגלית: BIRDS OF ISRAEL

בערבית: طيور إسرائيل

בצדי הערך מופיעים הכיתובים:

בעברית: יום העצמאות התשס"ט

באנגלית: INDEPENDENCE DAY 2009

כן מופיעים בצד הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, באנגלית ובערבית, וסימן הטביעה². נוסף על אלה מופיעה על כל אחד מצדי הערך אחת משלוש הציפורים שבצד הנושא.

המטבע עוצב בידי יגאל גבאי, שזכה בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש מארס 2009 בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה: מטבע יום העצמאות, התשס"ט 2009 - "ציפורי ישראל"

הערך הנקוב	כסף רגיל	כסף קשוט	זהב קשוט
הערך הנקוב	1 ש"ח	2 ש"ח	10 ש"ח
הנתך	כסף 0.925	כסף 0.925	זהב 0.917
	נחושת 0.075	נחושת 0.075	נחושת 0.043
			כסף 0.040
המשקל	14.40 גרם	28.80 גרם	16.96 גרם
הקוטר	30 מ"מ	38.7 מ"מ	30 מ"מ
השוליים	חלקים	מחורצים	מחורצים
המעצב: יגאל גבאי			
דגמי הגבס: תדהר דגן			
המבלטים וההטבעה: המיטבעה המלכותית של הולנד			

(ב) מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשס"ט 2009 - "שמשון והאריה"

המטבע "שמשון והאריה" מתאר את המפגש בין שמשון לאריה כש"מאומה אין בידו" של שמשון.

בצד הנושא של המטבע נראה שמשון לופת את האריה ומכריעו.

בצד הערך מופיעים הכיתובים:

בעברית: שמשון והאריה שופטים י"ד, ה'

באנגלית: SAMSON AND THE LION Judges 14: 5

בערבית: شمشون والأسد ألقضاة ١٤, ٥

² סימן הטביעה מציין את רמת הגימור של המטבע; צורת מגן דוד זעיר מוטבעת על המטבעות שרמת הגימור שלהם רגילה, ואות מ זעירה - על המטבעות בעלי רמת גימור מיוחדת.

כן מופיעים בצד הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה ישראל בעברית, באנגלית ובערבית, וסימן הטביעה.

המטבע עוצב בידי אילן הגרי, שזכה בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש נובמבר 2009, בשתי מהדורות כסף ובשתי מהדורות זהב.

נתוני ההטבעה: מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשס"ט 2009 - "שמשון והאריה"

כסף רגיל	כסף קשוט	זהב קשוט	זהב קשוט ¹
1 ש"ח	2 ש"ח	10 ש"ח	1 ש"ח
הנתך	הנתך	הנתך	הנתך
כסף 0.925	כסף 0.925	זהב 0.917	זהב 0.999
נחושת 0.075	נחושת 0.075	נחושת 0.043	
		כסף 0.040	
המשקל	המשקל	המשקל	המשקל
14.40 גרם	28.80 גרם	16.96 גרם	1.244 גרם
הקוטר	הקוטר	הקוטר	הקוטר
30 מ"מ	38.7 מ"מ	30 מ"מ	13.92 מ"מ
השוליים	השוליים	השוליים	השוליים
חלקים	מחורצים	מחורצים	מחורצים

המעצב: אילן הגרי

דגמי הגבס והמבלטים: תדור דגן

מבלטים והטבעה: המיטבעה המלכותית של הולנד

¹ קוטרם של המטבעות במהדורה זו זעיר, דבר המחייב שינוי עיצוב קלים.

(ג) מטבע לציון תחרות גביע העולם בכדורגל, התשס"ט 2009

המטבע הונפק לציון התחרות הבין-לאומית על גביע העולם בכדורגל, שנערכה בדרום אפריקה בשנת 2010.

בצד הנושא של המטבע נראה כדורגל בתאוצת בעיטה.

כן מופיעים הכיתובים הבאים:

באנגלית: 2010 FIFA WORLD CUP SOUTH AFRICA™

בצד הערך נראית צללית של כדורגלן המתכוונן לבעוט, והכיתובים הבאים:

בעברית: גביע העולם בכדורגל

בערבית: كأس العالم لكرة القدم

כן מופיעים בצד הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, באנגלית ובערבית, וסימן הטביעה.

המטבע עוצב בידי אסנת אשל, שזכתה בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש אוגוסט 2009, בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה: מטבע גביע העולם בכדורגל, דרום אפריקה, התשס"ט 2009

הערך הנקוב	כסף רגיל	כסף קשוט	זהב קשוט
הנתך	1 ש"ח כסף 0.925 נחושת 0.075	2 ש"ח כסף 0.925 נחושת 0.075	5 ש"ח זהב 0.999
המשקל	14.40 גרם	28.80 גרם	7.775 גרם
הקוטר	30 מ"מ	38.7 מ"מ	27 מ"מ
השוליים	חלקים	מחורצים	מחורצים

המעצבת: אסנת אשל

דגמי הגבס: תדהר דגן

המבלטים וההטבעה: המיטבעה המלכותית של הולנד

(ד) מטבע בסדרה "אתרי מורשת", התשס"ט 2009 - "מצדה"

מטבע "מצדה" הוא המטבע השני בסדרה "אתרי מורשת עולמית".

בצד הנושא של המטבע נראה האתר מצדה, סמל אונסקו הישראלי וכן הסמל הבין-לאומי של אתרי מורשת עולמית.

כן מופיעים הכיתובים:

בעברית: מצדה

באנגלית: MASADA

בערבית: متسادة

בצדי הערך מופיעה צלילית אתר מצדה והרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, באנגלית ובערבית וסימן הטביעה.

המטבע עוצב בידי יגאל גבאי, שזכה בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש ינואר 2009, בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה: מטבע מצדה, התשס"ט 2009

זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
10 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	הערך הנקוב
זהב 0.917	כסף 0.925	כסף 0.925	הנתך
נחושת 0.043	נחושת 0.075	נחושת 0.075	
כסף 0.040			
גרם 16.96	גרם 28.80	גרם 14.40	המשקל
30 מ"מ	38.7 מ"מ	30 מ"מ	הקוטר
מחורצים	מחורצים	חלקים	השוליים

המעצב: יגאל גבאי

דגמי הגבס והמבליטים: תדור דגן

ההטבעה: המיטבעה המלכותית של הולנד

2. מטבעות מיוחדים

סט מטבעות חנוכה, התש"ע (2009)

בשנת 2009 הונפק סט נוסף בסדרת מטבעות חנוכה. הסט מורכב משבעה מטבעות - שישה בעיצוב דומה לזה של המטבעות למחזור ואחד מצולע.

המטבע המצולע הוא מטבע מיוחד בעל שתיים עשרה צלעות, עשוי מאלומיניום וברונזה, בערך נקוב 1/2 ש"ח. לצד הנושא שלו נבחרה השנה חנוכייה מאלג'יד. עיצוב צד הערך של המטבע הוא כשל מטבע רגיל למחזור, בתוספת חנוכייה זעירה והמילה חנוכה בעברית ובאנגלית.

המטבעות האחרים הם בערכים הנקובים 10 אג' ו- 1/2, 1, 2, 5 ו- 10 ש"ח, במהדורה מיוחדת, שבה הוספו לעיצוב: בצדי הנושא - סימן טביעה בצורת מגן דוד זעיר; בצדי הערך - חנוכייה זעירה והמילה חנוכה בעברית ובאנגלית.

כל מטבעות הסט נושאים את אותה שנת ההטבעה, התש"ע, וכולם הוטבעו במיטבעה המלכותית של הולנד.

הסט הונפק בחודש נובמבר 2009.

ז. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

1. הרכב הוועדה

ועדה זו ממונה בידי הנגיד ומייעצת לו בכל הקשור לבחירת הנושאים, המוטיבים והעיצוב של שטרי הכסף, המעות ומטבעות הזיכרון. עם חבריה נמנים מומחים בתחומי המשפט, הארכיאולוגיה, הנומיסמטיקה, האמנות, החינוך, המקרא ועוד, וכן עיתונאים, אדריכלים ומעצבים.

יו"ר החברה הישראלית למדליות ולמטבעות בע"מ ונציגים נוספים מטעמה משתתפים בישיבות הוועדה כמשקיפים.

חברי הוועדה שכיהנו בשנת 2009 הם:

השופט בדימוס יעקב טירקל, יו"ר

מר חיים גיטלר

מר דב גניחובסקי

מר מחמוד מוסא דיאב

מר יוסף חריף

מר גדעון לרמן

מר דוד קרויאנקר

פרופ' דוד רוזנטל

פרופ' רוני רייך

בסוף שנת 2009 סיים מר יוסף חריף את חברותו בוועדה לאחר 6 שנות חברות.

בשנת 2009 הצטרף לוועדה מר חיים גיטלר, ובשנת 2010 הצטרפו אליה ד"ר עדינה מאייר, גב' אילנה גור, גב' גילה שקין וגב' שרי רז-בירון.

לצד הוועדה פועלת ועדת משנה, מקרב חברי המליאה. ועדת המשנה מסייעת למחלקה בהנחיית האמנים להכנת העיצוב הסופי של המטבע או השטר, בכפיפות להחלטות ועדת המליאה. חבריה הם מר גדעון לרמן, פרופ' רוני רייך, מר חיים גיטלר וגב' גילה שקין.

2. פעילות הוועדה בשנת 2009

במהלך שנת 2009 דנה הוועדה בתכנון סדרת מטבע חדשה למדינת ישראל.

החלפת שטרות הכסף אחת ל-12 עד 15 שנים היא נוהג מקובל במדינות מפותחות. זאת בעיקר עקב התיישנות סימני הביטחון שבשטרות ופיתוחם של אמצעי ביטחון מתקדמים נגד זיופים, אשר ישולבו בשטרות החדשים.

החלפת סדרת מטבע היא תהליך מורכב, הכרוך בקבלת החלטות רבות - על מבנה סולם הערכים, שם המטבע, הדמויות שיופיעו, צורת ההדפסה (אנכית - כמו בסדרה נוכחית - או אופקית), גודל השטרות (קבוע לכולם או שונה מעריך לערך, למען ציבור העיוורים), סוג הנייר שעליו יודפס המטבע (נייר כותנה או פולימר), נושאי העיצוב, סימני הביטחון ועוד.

במסגרת דיוני הוועדה בשנת 2009 בנושא תכנון שטרי הכסף והמעות, נתקבלו מספר החלטות. בין היתר, בחרה הוועדה את הדמויות שיופיעו על שטרות הסדרה החדשה: חוזה המדינה - בנימין זאב הרצל; ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל - דוד בן גוריון; ראש ממשלת ישראל חותם הסכם השלום עם מצרים וחתן פרס נובל לשלום - מנחם בגין; ראש ממשלת ישראל חותם הסכם השלום עם ירדן וחתן פרס נובל לשלום - יצחק רבין. ואולם, על רקע תגובות שנשמעו בציבור להחלטה החליט נגיד בנק ישראל, פרופ' סטנלי פישר, להחזיר את רשימת הדמויות שנבחרו להופיע על השטרות לדיון מחדש בוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון.

על פי התוכנית, שביצועה צפוי להימשך כשלוש שנים, יוחלפו שטרות הכסף המהלכים כיום במחזור - שהונפקו כאמור בשנת 1999 - בשטרות כסף חדשים, אשר יעוצבו מחדש ויישאו סימני ביטחון מתקדמים.

בתחום מטבעות הזיכרון, המליצה הוועדה על הנפקות עתידיות בנושאים הבאים:

- נושא "יום המלח" למטבע יום העצמאות ה-63 למדינת ישראל;
- נושא "אולימפיאדת לונדון 2012" למטבע אד-הוק;
- נושא "ויעל אליהו בסערה השמים" בסדרה "תמונות מן התנ"ך";
- נושא "מגדל דוד" למטבע בוליון בסדרה "ירושלים של זהב";
- נושא "הכותל המערבי" למטבע בוליון נוסף בסדרה "ירושלים של זהב".

בתפקידה כוועדת שיפוט להצעות האמנים בחרה הוועדה בהצעות הזוכות בשתי תחרויות:

- למטבע "שביל ישראל", לציון 62 שנה למדינת ישראל;
- למטבע "יונה במעי הדג", בסדרה "תמונות מן התנ"ך".

לוחות סטטיסטיים

לוח נ'-1: מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן

לוח נ'-2: אמצעי התשלום במשק

לוח נ'-3: השטרות במחזור המטבע לפי עריכים

לוח נ'-4: התפלגות המחזור לפי עריכים

לוח נ'-5: הבלאי וצריכת השטרות במחזור לפי עריכים

לוח נ'-6: המעות במחזור לפי עריכים

לוח נ'-7: צריכת המעות לפי עריכים

לוח נ'-8: הפקדות שטרי הכסף בבנק ישראל

לוח נ'-9: הפקדות שטרי כסף בבנק ישראל כאחוז מהמחזור

לוח נ-1: מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן, 1990 עד 2009

השנה	היתרות בסוף התקופה (מיליוני ש"ח, נומינלי)		השינויים במשך התקופה (אחוזים)	
	המזומנים במחזור	סך כל השטרות	מדד המחירים לצרכן	מחזור המטבע
			ריאלי	נומינלי
1990	3,280	3,109	17.6	23.6
1991	3,784	3,595	18.0	15.4
1992	4,793	4,575	9.4	26.7
1993	5,651	5,402	11.2	17.9
1994	6,453	6,167	14.5	14.2
1995	7,915	7,489	8.1	22.7
1996	9,220	8,722	10.6	16.5
1997	10,370	9,809	7.0	12.5
1998	11,935	11,300	8.6	15.1
1999*	15,605	14,905	1.3	30.7
2000	14,659	13,911	0.0	-6.1
2001	16,858	16,045	1.4	15.0
2002	18,009	17,160	6.5	6.8
2003	19,137	18,240	-1.9	6.3
2004	20,783	19,817	1.2	8.6
2005	24,415	23,371	2.4	17.5
2006	25,544	24,409	-0.1	4.6
2007	28,971	27,752	3.4	13.4
2008	34,357	33,070	3.8	18.6
2009	41,488	40,112	3.9	20.7

* בשנת 1999 הושפע מחזור המטבע מהחששות ל"באג 2000".

המקור: מחלקת המטבע. מדד המחירים לצרכן - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח נ-2: אמצעי התשלום במשק, 1990 עד 2009*

השנה	M1	המזומנים בידי הציבור	החלק של המזומנים בידי הציבור M1-ב
		(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)
1990	6,212	2,754	44.3
1991	7,145	3,235	45.3
1992	9,703	4,029	41.5
1993	12,405	4,803	38.7
1994	12,305	5,401	43.9
1995	14,367	6,630	46.1
1996	16,194	7,752	47.9
1997	18,431	8,675	47.1
1998	20,591	10,074	48.9
1999	23,536	11,116	47.2
2000	25,298	12,096	47.8
2001	29,198	14,355	49.2
2002	30,628	15,395	50.3
2003	32,972	16,342	49.6
2004	38,890	17,752	45.6
2005	48,166	20,790	43.2
2006	52,137	21,409	41.1
2007	61,221	24,618	40.2
2008	71,895	29,979	41.7
2009	109,481	35,860	32.8

* סופי שנים

המקור: מחלקת המחקר ועיבודי מחלקת המטבע.

לוח נ-3: השטרות במחזור המטבע, לפי עריכים, 1990 עד 2009

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
מספר השטרות (מיליוני שטרות, סופי שנים)					
1990	54.0		12.2	31.0	10.9
1991	60.4		15.2	34.8	10.3
1992	69.3	3.7	15.2	38.7	11.7
1993	79.2	5.8	16.2	44.1	13.0
1994	88.5	7.7	17.2	48.9	14.7
1995	105.1	10.8	21.1	56.4	16.8
1996	112.1	13.1	32.4	49.6	17.0
1997	118.1	14.7	42.9	44.2	16.3
1998	132.3	16.9	53.3	44.0	18.0
1999	171.8	21.2	76.0	51.6	23.0
2000	157.7	18.9	76.0	41.6	21.2
2001	173.7	24.2	86.0	42.6	20.9
2002	181.0	27.4	91.8	41.1	20.7
2003	189.5	30.2	96.2	42.9	20.2
2004	203.6	33.4	104.8	43.6	21.8
2005	235.5	40.2	124.6	47.8	22.9
2006	241.3	44.4	127.0	46.4	23.5
2007	262.4	58.7	131.0	47.4	25.3
2008	297.2	80.7	140.0	46.0	30.6
2009	344.2	107.4	154.3	50.7	31.9
ערך השטרות (מיליוני ש"ח, סופי שנים)					
1990	2,987		1,220	1,550	217
1991	3,468		1,519	1,742	207
1992	4,437	749	1,519	1,935	233
1993	5,257	1,166	1,624	2,207	260
1994	6,001	1,547	1,715	2,445	294
1995	7,419	2,151	2,111	2,822	335
1996	8,681	2,621	3,238	2,482	340
1997	9,774	2,948	4,291	2,209	325
1998	11,267	3,371	5,335	2,201	360
1999	14,874	4,231	7,601	2,581	460
2000	13,880	3,778	7,599	2,079	424
2001	15,986	4,835	8,604	2,128	419
2002	17,129	5,484	9,176	2,054	415
2003	18,209	6,037	9,624	2,144	404
2004	19,787	6,689	10,481	2,181	436
2005	23,339	8,033	12,460	2,389	457
2006	24,378	8,883	12,704	2,320	471
2007	27,722	11,748	13,098	2,370	505
2008	33,040	16,132	13,998	2,298	612
2009	40,082	21,485	15,425	2,535	637

המקור: ללוח זה וללוחות שבהמשך - מחלקת המטבע.

לוח נ-4: התפלגות המחזור לפי עריכים, 1990 עד 2009

השנה	מעות	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
התפלגות מספר השטרות (סופי שנים, אחוזים)					
1990			17.6	44.9	15.8
1991			20.2	46.3	13.7
1992		4.3	17.8	45.3	13.7
1993		6.3	17.5	47.5	14.0
1994		7.4	16.5	46.9	14.1
1995		9.7	19.0	50.7	15.0
1996		11.7	28.9	44.2	15.2
1997		12.5	36.3	37.4	13.8
1998		12.8	40.3	33.3	13.6
1999		14.5	51.8	35.2	15.7
2000		14.4	58.0	31.7	16.2
2001		16.7	59.5	29.4	14.5
2002		15.2	50.7	22.7	11.5
2003		15.9	50.8	22.6	10.7
2004		16.4	51.5	21.4	10.7
2005		17.1	52.9	20.3	9.7
2006		18.4	52.6	19.2	9.8
2007		22.4	49.9	18.1	9.6
2008		27.1	47.1	15.5	10.3
2009		31.2	44.8	14.7	9.3
התפלגות ערך המחזור (אחוזים)					
1990	4.9		38.8	49.4	6.6
1991	4.9		41.7	47.8	5.7
1992	4.5	14.1	32.7	41.7	5.0
1993	4.4	21.2	29.5	40.1	4.7
1994	4.4	24.6	27.3	38.9	4.7
1995	5.4	27.4	26.9	36.0	4.3
1996	5.4	28.6	35.3	27.0	3.7
1997	5.4	28.5	41.5	21.4	3.1
1998	5.3	28.3	44.8	18.5	3.0
1999	4.4	27.2	48.9	16.6	3.0
2000	5.1	25.8	52.0	14.2	2.9
2001	4.8	28.8	51.2	12.7	2.5
2002	4.7	30.5	51.1	11.4	2.3
2003	4.7	31.6	50.4	11.2	2.1
2004	4.6	32.2	50.5	10.5	2.1
2005	4.3	32.9	51.1	9.8	1.9
2006	4.4	34.9	49.8	9.1	1.8
2007	4.2	40.6	45.3	8.2	1.7
2008	3.7	47.0	40.8	6.7	1.8
2009	3.3	53.6	38.5	6.3	1.6

לוח נ-5: הבלאי וצריכת השטרות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2009

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
הצריכה (מיליוני שטרות)					
1990	27.9		5.2	13.0	9.8
1991	27.2		5.9	12.5	8.8
1992	34.0	3.8	3.0	15.1	12.1
1993	35.4	2.2	3.7	18.1	11.4
1994	42.8	2.3	4.7	23.6	12.1
1995	53.6	3.8	8.1	25.2	16.5
1996	45.5	3.7	16.0	9.9	15.8
1997	36.8	3.0	16.3	6.4	11.0
1998	53.7	3.8	20.4	12.5	16.9
1999	61.5	6.3	24.8	23.9	6.5
2000	49.2	9.3	13.6	13.3	13.0
2001	60.8	6.5	24.2	17.1	13.0
2002	57.9	4.1	24.0	17.1	12.7
2003	63.8	3.9	25.5	23.0	11.4
2004	76.9	5.5	33.2	23.3	14.9
2005	89.6	9.6	42.9	23.2	13.9
2006	94.6	11.7	44.0	24.2	14.7
2007	102.2	24.2	43.1	21.2	13.7
2008	120.6	32.7	40.6	22.6	24.7
2009	98.8	34.6	33.5	25.4	5.3
הבלאי (מיליוני שטרות)					
1990	36.3		2.6	7.3	9.4
1991	30.1		2.9	8.2	9.0
1992	38.9	0.0	3.1	11.5	10.9
1993	32.4	1.0	2.8	13.1	10.0
1994	42.1	5.0	4.0	19.5	11.2
1995	37.2	0.9	4.2	17.7	14.4
1996	38.6	1.4	4.8	16.7	15.7
1997	30.9	1.4	5.8	11.9	11.8
1998	39.6	1.7	10.0	12.7	15.2
1999	22.0	2.0	2.2	16.3	1.5
2000	27.8	0.3	7.4	6.3	13.8
2001	42.7	0.7	13.7	15.5	12.8
2002	50.5	0.6	18.3	18.5	13.1
2003	55.5	1.1	21	21.2	12.2
2004	62.6	2.2	24.6	22.5	13.3
2005	57.6	2.8	23	19	12.8
2006	88.5	7.4	41.5	25.6	14
2007	81.1	9.9	39.1	20.2	11.9
2008	85.7	10.8	31.6	24	19.4
2009	51.8	7.8	19.2	20.7	4.0

לוח נ-6: המעות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2009

(סופי שנים, מיליוני מעות)

השנה	סך הכול	10 ש"ח	5 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	1/2 ש"ח	10 אג'	5 אג'
1990	354.0		9.7		75.0	27.7	164.4	77.2
1991	398.0		12.0		86.0	30.0	185.0	85.0
1992	456.5		14.0		99.0	36.7	211.0	95.8
1993	533.3		15.9		115.1	37.1	260.8	104.4
1994	588.4		18.6		134.5	43.7	278.2	113.4
1995	668.5	9.01	20.5		148.1	51.5	316.8	120.7
1996	745.6	14.9	22.7		163.6	53.6	361.4	129.4
1997	817.9	17.4	25.6		178.7	61.7	396.4	138.1
1998	898.4	20.2	29.0		196.2	67.9	437.6	147.5
1999	983.6	22.6	32.0		215.5	70.6	486.3	156.6
2000	1,070.5	24.2	33.9		230.6	73.7	544.4	163.6
2001	1,149.6	26.7	37.1		247.2	79.9	588.3	170.3
2002	1,194.0	27.8	38.1		261.8	85.0	604.0	177.2
2003	1,249.3	30.0	39.7		274.0	88.8	633.3	183.5
2004	1,330.3	32.9	42.4		294.7	93.9	676.6	189.9
2005	1,422.7	36.2	45.1		317.8	99.9	724.3	199.4
2006	1,523.1	39.8	49.1		343.8	106.6	775.0	208.9
2007	1,612.6	42.9	51.5		368.4	112.4	821.1	216.2
2008	1,692.7	45.2	52.9	22.7	368.6	117.3	879.8	206.2
2009	1,762.8	48.6	55.9	35.0	376.1	121.5	923.2	202.5

לוח נ-7: צריכת המעות לפי עריכים, 1990 עד 2009

(מיליוני מעות)

השנה	סך הכול	10 ש"ח	5 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	1/2 ש"ח	10 אג'	5 אג'
1990	54.2		9.7		5.9	2.1	18.8	9.7
1991	44.9		2.4		11.0	2.3	21.4	7.8
1992	57.8		2.0		13.0	6.8	25.3	10.7
1993	77.1		1.9		16.1	0.4	49.8	8.9
1994	55.1		2.7		19.4	6.5	17.4	9.1
1995	80.3	10.9	1.9		13.7	7.9	38.6	7.3
1996	77.0	4.0	2.2		15.4	2.1	44.6	8.7
1997	72.4	2.6	3.0		15.1	8.0	35.0	8.7
1998	78.1	2.9	3.5		16.5	4.3	41.5	9.4
1999	85.7	2.4	3.1		19.5	2.8	48.8	9.1
2000	87.1	1.7	1.9		15.2	3.1	58.1	7.0
2001	76.3	2.6	3.3		16.8	6.4	44.0	6.7
2002	45.7	1.1	1.0		14.8	5.1	16.7	6.9
2003	54.9	2.2	1.7		12.3	3.7	28.7	6.3
2004	81.6	2.9	2.7		20.8	5.2	43.6	6.4
2005	92.8	3.4	2.7		23.1	5.9	48.1	9.6
2006	100.8	3.6	4		26.1	6.7	50.9	9.5
2007	89.7	3.2	2.5		24.7	5.9	46.1	7.4
2008	88.3	2.3	1.5	19.0	0.6	5.0	59.5	0.5
2009	79.0	3.5	3.0	12.3	7.6	4.2	43.6	4.6

לוח נ-8: הפקדת שטרי הכסף בבנק ישראל, 1990 עד 2009

השנה	סך כל ערך ההפקדות	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
	(מיליוני ש"ח)			(אלפי שטרות)		
1990	3,747	83,352		9,871	43,021	30,460
1991	4,444	91,232		12,245	54,667	24,320
1992	5,110	98,914	1,435	12,973	61,171	23,335
1993	5,911	110,719	3,382	12,657	69,164	25,516
1994	6,936	124,743	4,874	14,507	80,123	25,239
1995	8,109	145,180	6,356	16,473	91,434	30,917
1996	10,277	178,055	8,344	30,436	92,628	46,647
1997	11,489	170,280	10,670	47,579	78,555	33,476
1998	11,898	163,969	10,977	58,458	65,536	28,998
1999	17,161	215,715	15,869	94,910	79,918	25,018
2000	18,637	225,548	22,239	96,408	80,346	26,556
2001	15,355	193,725	12,374	90,648	66,707	23,995
2002	16,485	201,475	14,533	98,891	64,269	23,783
2003	16,650	200,118	15,785	97,509	66,857	19,967
2004	14,409	174,206	13,708	83,972	57,994	18,533
2005	13,352	160,641	12,476	80,189	49,271	18,705
2006	17,429	198,466	17,105	109,687	53,514	18,160
2007	16,085	172,549	23,455	88,554	44,249	16,291
2008	16,005	175,100	26,685	78,419	47,531	22,465
2009	13,366	134,279	27,393	57,939	37,152	11,795

לוח נ-9: הפקדת שטרי כסף בבנק ישראל כאחוז מהמחזור¹, 1990 עד 2009

(אחוזים)

השנה	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
1990		7.9	13.1	24.0
1991		7.1	13.3	18.8
1992	0.6	7.2	13.8	17.5
1993	5.9	6.9	14.1	17.2
1994	5.9	7.2	14.2	14.7
1995	5.8	7.2	14.2	16.2
1996	5.9	9.3	14.5	20.6
1997	6.4	10.4	14.0	17.0
1998	5.8	10.0	12.4	14.2
1999	8.1	13.1	15.9	10.5
2000	11.1	11.7	16.3	10.7
2001	4.8	9.3	13.3	9.8
2002	4.5	8.8	12.6	9.5
2003	4.5	8.5	13.0	8.4
2004	3.5	6.8	11.1	7.5
2005	2.8	5.8	9.2	7.1
2006	3.4	7.1	9.3	6.7
2007	3.7	5.8	7.7	5.8
2008	3.3	4.9	8.2	6.5
2009	2.4	3.2	6.5	3.2

1) חושב כממוצע שנתי של אחוזי ההפקדות מתוך המחזור בסוף כל חודש.

